

Reprezentacija služinčadi u hvarskoj drami 16. stoljeća

Brekalo, Monika

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:102931>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Monika Brekalo

**Reprezentacija služinčadi u hvarskoj drami
16. stoljeća**

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2019.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Monika Brekalo
Matični broj: 0009071051

Reprezentacija služinčadi u hvarskoj drami 16. stoljeća

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Saša Potočnjak

Rijeka, 2019.

**UNIVERSITY OF RIJEKA
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF EDUCATION**

Monika Brekalo

**Representation of the Maids in the 16th century
Hvar drama**

MASTER THESIS

Mentor: doc. dr. sc. Saša Potočnjak

Rijeka, 2019.

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOG RADA

Ovime potvrđujem da sam osobno napisala rad pod naslovom: *Reprezentacija služinčadi u hvarskoj drami 16. stoljeća* te da sam njegoa autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi i ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežnim izvorima, literaturi i drugom) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedene u popisu literature.

Ime i prezime studentice: Monika Brekalo

Datum: 11. prosinca 2019.

Vlastoručni potpis: _____

KAZALO

1. UVOD	1
2. KNJIŽEVNO-KRITIČKA OCJENA <i>HVARKINJE</i> MARTINA BENEToviĆA (POVIJEST ISTRAŽIVANJA).....	2
3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	12
4. <i>HVARKINJA</i> MARTINA BENEToviĆA.....	15
4.1. SUSRET DVAJU SVJETOVA (ODNOS GOSPODARA I SLUGU)	15
4.2. REPREZENTACIJA MUŠKE POSLUGE	22
4.3. REPREZENTACIJA ŽENSKÉ POSLUGE.....	28
4.4. KNJIŽEVNA REPREZENTACIJA SVAKODNEVNIH DRUŠTVENIH PRAKSI SLUŽINČADI.....	33
5. ZAKLJUČAK	35
6. SAŽETAK.....	36
7. KLJUČNE RIJEČI	36
8. POPIS LITERATURE	37

1. UVOD

Služinčad je oduvijek poimana kao marginalizirana društvena skupina te se za nju smatralo kako nije sposobna djelovati samostalno. Zbog takvog je pristupa, nerijetko pripadala nekoj obitelji te je taj način bila podvrgnuta stigmatizaciji. Njihova reprezentacija, poslužila je kao temelj ovoj književnoantropološkoj analizi.

Iako je svakodnevica i sudbina posluge sadržana u mnogim djelima kao reprezentant, uzeta su djela iz hrvatske književnosti ranoga novoga vijeka. To su kao temeljno djelo *Hvarkinja* Martina Benetovića te usporedno u dijelovima analize i *Robinja* Hanibala Lucića. Kako bi se naznačile razlike između gospodara i posluge, prisutne su razlike u odnosu prema služinčadi koje su zastupljene su u oba djela.

Ovaj sam rad započela književno-kritičkom analizom *Hvarkinje* u kojoj sam istaknula niz autora koji su dali doprinoj ovoj tematici. U metodologiji istraživanja, detaljnije sam nastojala prikazati povijest svakodnevica, ali i odnos gospodara prema služinčadi.

Književnoantropološkom analizom djela *Hvarkinje* i *Robinje* prikazani su odnosi gospodara i slugu, reprezentacija muške i ženske posluge te svakodnevne društvene prakse služinčadi.

2. KNJIŽEVNO-KRITIČKA OCJENA *HVARKINJE* MARTINA BENETOVIĆA (POVIJEST ISTRAŽIVANJA)

Iz korpusa hvarske drame 16. stoljeća, za izradu diplomskoga rada, uzeta je *Hvarkinja* ili *Komedija od Bogdana* autora **Martina Benetovića**. U diplomskom radu, odlučila sam se koristiti naziv *Hvarkinja* koji je učestaliji.

Martin Benetović¹ je autor komedije pod naslovom *Hvarkinja*. To je njegovo jedino, sa sigurnošću utvrđeno djelo. Osim *Hvarkinje*, Martinu Benetoviću se pripisuje² *Komedija od Raskota*³ te farsa *Prigovaranje pod Kresišćen u Plamah meu Bojdanom i Raskotom lovčarom varhu Brušanih*⁴. Iz ovih dvaju navedenih djela, razvidne su mnoge sličnosti s *Hvarkinjom*, a u oba djela prisutna je poveznica s Hvarskom sredinom.⁵

Na otoku Hvaru, još od srednjega vijeka, održavale su se pučka crkvena prikazanja koja su se najčešće izvodila ispred crkava, ali i unutar njih.⁶ Crkvena su prikazanja utjecala na svjetovnu renesansnu dramu, što se vidi i na primjeru strukture prve hrvatske drame s temom iz suvremene povijesti *Robinje* Hanibala Lucića.⁷ Za hvarsku dramu 16. stoljeća karakteristična su crkvena prikazanja koja su u praktično-izvedbenoj strani imala dugu tradiciju, pa je sasvim pouzdano kako su se na Hvaru u 16. stoljeću često izvodile razne varijante crkvenih drama.⁸

¹ O životu Martina Benetovića (Benetević) vrlo se malo zna, a njegovo je prezime dugi niz godina slovalo kao predmet mnogih rasprava i istraživanja. Što se godine rođenja Benetovića tiče, ona je upitna, nepouzdana te različita, ali okvirno možemo govoriti o 1560. godini. Prema: Prosperov Novak, Slobodan, Benetović, Martin (Benetević) u *Hrvatska književna enciklopedija. 1. izdanje*, gl. ur. Visković, Velimir, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2011., str. 144.

Martin Benetović bio je komediograf, slikar te orguljaš. Pripadao je pučkoj obitelji koja je pred kraj 16. stoljeća uživala veliki ugled u gradu Hvaru. Ibid.

U dokumentima iz 1598. i 1600. Benetović se navodi kao privremeni orguljaš u hvarskoj katedrali. Osim glazom, bavio se i slikarstvom. O tomu svjedoči šest slika nađenih na zapadnoj strani franjevačke crkve u Hvaru. U dokumentima iz 1603. i 1607. saznajemo kako se Benetović u posljednjim godinama svojega života bavio trgovinom. To mu je omogućilo doticaj s ljudima različitih jezika i narječja. Posljednji podatak iz Benetovićeve života seže u 1607. godinu. Naime, iz dokumenata i zapisa saznajemo kako je hvarska pučka kongregacija u listopadu preložila Benetovića za predstavnika u Veneciji, što je on po svemu sudeći prihvatio. To je ujedno bila i posljednja godina Benetovićeve života koji je naglo prekinut u Veneciji 1607. godine. Prema: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, PSHK, 9, Matica Hrvatska, Zora, Zagreb, 1965., str. 121-137.

²Mrdeža Antonina, Divna, *Martin Benetović i problem autorstva hvarskih komičkih tekstova*, Glasje: časopis za književnost i umjetnost, br. 5, Zadar, 1996., str. 94-108.

³Pronađena je u prijepisu Jelšanina Vice Šašića Burata iz 1794, koji je nastao na temelju starijeg prijepisa iz 1747. Postoji i kratki ulomak pisan oko 1600.

⁴ *a ne Kresišćen ni Križišćen* : Franičević, Marin, *Pučka varijana Martina Benetovića*, Dani Hvarskoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, br. 1, Split, 1976., str. 23-38.

⁵ Prema: Mrdeža Antonina, Divna, *Martin Benetović i problem autorstva hvarskih komičkih tekstova*, str. 101.

⁶ Prema: Kolumbić Šćepanović, Mirjana, *Hvar i njegovo kazalište 1612.-2012.*, Muzej hvarske baštine, Hvar, 2012.

⁷ Ibid.

⁸ Prema: Petrić, Nikša, *Hvarsko kazalište*, Matica hrvatska, Hvar, 2005.

Što se rukopisa *Hvarkinje* tiče, sačuvana su dva cjelovita i jedan parcijalni rukopis, pronađeni u Zadru i Trogiru.⁹ Za dva cjelovita rukopisa zaslužni su Bartol Kaugrosović (prijepis napravljen 1663.) te Luka Dragaco (notar u Hvaru 1682.) u čijem je trogirskom rukopisu djelo nazvano *Komedija od Bogdana*.¹⁰ Prvo izdanje *Hvarkinje* Petra Karlića sadrži brojne pogreške i nejasnoće, a zahvaljujući *Prinosu k tekstu Benetovićeve Hvarkinje* Hrvoja Morovića, ispravljene su mnoge nepravilnosti.¹¹

Joško Kovačić u članku *Prilozi za Martina Benetovića – Benkovića* navodi prijepise te izdanja *Hvarkinje*. Dijakronijski, što se izdanja i prijepisa tiče, Joško Kovačić ističe kako je *Hvarkinju* 1663. godine, prepisao je Bartol Ivanov Kaugrosović.¹² Joško Kovačić ističe kako prijepis obiluje pogreškama koje je bezuspješno pokušao ispraviti Petar Karlić 1914. godine. Joško Kovačić navodi Hrvoja Morovića koji je dao kvalitetnije ispravke *Hvarkinje* na temelju trogirskog prijepisa kojeg je pronašao Cvito Fisković 1950. godine. Joško Kovačić se osvrnuo na taj rukopis te naveo kako on nosi naslov *Komedija od Bogdana*.¹³

Doprinos proučavanju *Hvarkinje* Martina Benetovića dali su: **Ljubomir Maštrović, Hrvoje Morović, Marin Franičević, Rafo Bogišić, Slobodan Prosperov Novak, Divna Mrdeža Antonina, Mira Muhoberac, Grga Novak, Tonko Maroević, Nikola Batušić, Joško Kovačić, Aldo Čavić** te **Ana Gospić Županović**.

U *Zadarskoj reviji* iz 1960. objavljen je članak pod nazivom *Neka opažanja o „Hvarkinji” i njezinu piscu* u kojem **Ljubomir Maštrović** u kratkim crtama donosi opće podatke vezane uz *Hvarkinju*. Navodi pozitivne odjeke *Hvarkinje* na kulturnu javnost te se osvrće i pomno opisuje pronalazak *Hvarkinje*. Ljubomir Maštrović ističe kako je *Hvarkinja* pronađena u obiteljskoj knjižnici uglednog zadarskog građanina i odvjetnika Vladimira Papafave. Izdvaja rukopis koji je pronašao i kupio član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Marcel Kušar. On je rukopis *Hvarkinje* posudio na čitanje Petru Karliću koji je prepisao komediju te ju ponudio Jugoslavenskoj akademiji koja ju je objeručke prihvatila. Petar Karlić je ime autora *Hvarkinje* naveo kao *Martin Benetević*.¹⁴

O prezimenu, kao i vremenu nastanka *Hvarkinje* mnogi se literarni povjesničari ne slažu. Ljubomir Maštrović je zbog toga odlučio navesti vlastite opaske na prethodno spomenutu situaciju. Prvo na što se referirao bilo je prezime autora *Hvarkinje*. Naime,

⁹ Prema: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 121-137.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

¹² Prema: Kovačić, Joško, *Prilozi za Martina Benetovića - Benkovića*, Čakavska rič XXXVI, br. 1-2, Split, 2008., str. 159-188.

¹³ Ibid.

¹⁴ Prema: Maštrović, Ljubomir, *Neka opažanja u „Hvarkinji” i njezinu piscu*, *Zadarska revija*, br. 9, Zadar, 1960., str. 51-54.

Ljubomir Maštrović navodi kako je Petar Karlić pogrešno transkribirao piščevo prezime koje bi po mišljenju Marcela Kušara trebalo čitati kao Martin *Benetešić*. Naposljetku, Ljubomir Maštrović zaključuje kako se *Hvarkinja* dovodi u korelaciju s *Dubravkom* Ivana Gundulića iz čega je razvidno kako je Martin Benetović *Hvarkinju* napisao nakon odgledane *Dubravke* Ivana Gundulića u Dubrovniku.¹⁵

*I baš te godine 1628. Na dan vjenčanja Đivina prvi put se javno prikazivala „Dubravka”. Tada je zastalno toj prvoj predstavi ili kojoj kasnijoj prisustvovao pisac „Hvarkinje”, pa po uzoru na Gundulića piše i on za vjenčanje, ali ne pastirsku igru, nego komediju, što je više bilo tada u modi. Zato pisac u „Hvarkinji” uzimlje neke motive, koje je jedino u „Dubravci” mogao čuti.*¹⁶

Hrvoje Morović u *Prinosu k tekstu Benetevićeve Hvarkinje* iz 1957. daje svojevrtni pregled izdanja, ali i kritiku tekstu. Prvenstveno, Hrvoje Morović navodi izdanje *Hvarkinje* Petra Karlića iz 1916. koje smatra nepotpunim i nerazumnim.¹⁷ Osim Petra Karlića, Hrvoje Morović ističe prijepis Cvite Fiskovića iz 1950. Hrvoje Morović navodi kako je prijepis pronađen u trogirskoj knjižnici obitelji Fanfoga–Garanjin, a prepisao ga je Trogiranin Luka Dragaco koji je na listu 69 b napisao: *Suarha di me Luca Dragazzo*. Istraživajući detaljnije ovu tematiku, Hrvoje Morović je došao do zaključka kako je *Hvarkinja* prepisana u posljednjem desetljeću 16. stoljeća na Hvaru, gdje je Luka Dragaco bio notar. Ističe kako prijepis nosi naslov *Komedija od Bogdana*.¹⁸

Poglavlje o *Hvarkinji* Martina Benetovića napisao je i **Marin Franičević** u knjizi *Dani hvarskoga kazališta (renesansa)*. Marin Franičević ističe osobnost *Hvarkinje*, a Martina Benetovića svrstava u erudita svojega vremena. Problematika kojom se Marin Franičević pozabavio vezana je uz jezik. Naime, Marin Franičević navodi kako je *Hvarkinja* prilikom prepisivanja i izvođenja doživjela znatnije promjene. Prilikom preciznijeg proučavanja komedije Martina Benetovića, Marin Franičević je došao do zaključka kako su imena koja se pojavljuju u *Hvarkinji* prisutna i u matičnim knjigama po Hvaru.

Nadalje, Marin Franičević se dotakao pitanja likova Plamnjana Bogdana i Goje. Njih je okarakterizirao kao autentične stanovnike Hvara po pitanju govora, ali i osobnosti. Kao specifičnost *Hvarkinje*, Marin Franičević izdvaja narodne poslovice i izreke koje su jedan od

¹⁵ Prema: Maštrović, Ljubomir, *Neka opažanja u „Hvarkinji” i njezinu piscu*, str. 51-54.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Prema: Karlić, Petar, *Martin Benetević: Hvarkinja*, Građa za povijest književnosti hrvatske, , knj. 8., Zagreb, 1915.

¹⁸ Prema: Morović, Hrvoje, *Prinos k tekstu Benetevićeve Hvarkinje*, Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. 28., Zagreb, 1962., str. 213- 227.

načina izražavanja likova, a *Hvarkinju* svrstava u lascivno i opsceno djelo. Naposljetku, Marin Franičević zaključuje kako je *Hvarkinjom* Martin Benetović ušao u maticu hrvatske renesansne književnosti.¹⁹

Osim u *Danima hvarškoga kazališta*, Marin Franičević je svoja razmatranja opisao u knjizi pod nazivom *Povijest hrvatske renesansne književnosti*. On ističe kako je Martin Benetović *Hvarkinjom* ušao u glavne tokove hrvatske renesansne književnosti čime je nastavio našu kazališnu tradiciju i oživio ne baš suviše bogatu renesansnu komediografiju. Naposljetku, Marin Franičević donosi pohvalu Martinu Benetoviću u kojoj kaže kako je unatoč svemu, umio progovoriti izvornim, a ujedno i bogatim jezikom i izrazom o sebi i o ljudima svojega vremena. Zaključuje kako je upravo zbog toga, njegovo djelo moglo iznova oživjeti na sceni te trajati jednako u teatru kao i u književnosti.²⁰

Osim Marina Franičevića, razmatranja o *Hvarkinji* zabilježio je i **Rafo Bogišić** koji iznosi opise pučkih i društvenih odnosa u *Hvarkinji*. On se prvenstveno referira na *učenu* humanističko-renesansnu komediju. Za nju kaže kako je ona od samih početaka prikazivala život malog čovjeka, sluge odnosno čovjeka nižeg ili najnižeg društvenog sloja te je opisivala njihovu svakodnevicu.²¹

Podrobniji prikaz *Hvarkinje*, Rafo Bogišić objavljuje u knjizi *Književne rasprave i eseji* iz 1979. godine. Ondje navodi kako se Martin Benetović, želeći svojim sugrađanima što vjernije prezentirati renesansnu komediju, služio vlastitim iskustvom i znanjem o sredini u kojoj je radnja smještena te je poznao zahtjeve koje suvremena komediografija nalaže. Glavna opreka *Hvarkinje* koju Rafo Bogišić navodi, odvija se između sluge i gospodara. Taj scenski topos, kako navodi Rafo Bogišić, bio je ključan u realizaciji smijeha kod publike.²²

Rafo Bogišić i u izdanju *Hvarkinje* u ediciji *Pet stoljeća hrvatske književnosti* kao zanimljivost ističe obilatost domaćim shvaćanjima, odnosima i nazorima. Rafo Bogišić navodi kako je Martin Benetović dosljedno uspio u naumu da izazove smijeh kod publike, ali i da prikaže ljude i običaje onoga vremena. Martin Benetović u teatru nije bio borac za društvenu pravdu, već je predmet njegova zanimanja bilo kazalište i nov način na koji su seljaci bili prikazani na sceni.²³

¹⁹ Prema: Franičević, Marin, *Pučka varijana Martina Benetovića*, str. 23-38.

²⁰ Prema: Franičević, Marin, *Na prijelazu u XVII. stoljeće (razdoblje manirizma)*, Školska knjiga, Zagreb, 1983., str. 622-633.

²¹ Prema: Bogišić, Rafo, *Pučki i društveni odnosi u „Hvarkinji” Martina Benetovića*, Čakavski sabor, Split, 1979., str. 103-115.

²² Ibid.

²³ Prema: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 121-137.

Slobodan Prosperov Novak u *Hrvatskoj drami do narodnog preporoda* navodi kako je u kritici nerijetko isticana veza Martina Benetovića s Marinom Držićem. Time naglašava kako se *Hvarkinja* ni u čemu nije razlikovala od eruditnih komedija Marina Držića. Slobodan Prosperov Novak je razradio te opisao sam izgled pozornice na kojoj je izvedena *Hvarkinja*. Naime, taj prostor dovodi u svezu s urbanim znakovljem. Osim prostorne, razradio je i vremensku dimenziju, pa ističe kako se predstava održavala u večernjim satima. Naposljetku, Slobodan Prosperov Novak uz Hanibala Lucića i Petra Hektorovića izdvaja Martina Benetovića u krug najistaknutijih hvarskih književnika.²⁴

Divna Mrdeža Antonina u časopisu *Glasje* navodi kako je otkriće *Hvarkinje* početkom 20. stoljeća obogatilo kulturnu baštinu, književnu znanost, ali i teatrologiju. Ona ističe kako su tom značaju uvelike pridonijela i dva kulturna središta hrvatskoga književnog juga. To su Dubrovnik i Hvar. Divna Mrdeža Antonina, referira se na dva prethodno spomenuta kulturna središta koja su bila inspirirana biblijskom tematikom, ali i srednjovjekovnom kazališnom scenom. O uspješnosti tog teatra svjedoči podatak da je ponešto dostignuća ušlo i u novovjekovne teatrološke tekstove.²⁵

Divna Mrdeža Antonina navodi značajan utjecaj Dubrovnika na književnost i kazalište te ističe kako se Dubrovnik nerijetko spominjao kao mjesto radnje u literarnim djelima, stoga ga je i sam Martin Benetović uključio u tekst *Hvarkinje*. Divna Mrdeža Antonina navodi kako je Martin Benetović bio upoznat s onovremenim komediografskim dometima, pa svoju pozornicu pretpostavlja na čvrstim principima renesansnih, gotovo Serlijevih postulata²⁶. Prilikom razmatranja, Divna Mrdeža Antonina osvrnula se na dva prijepisa *Hvarkinje*: prijepis Bartola Ivanova Kaugrosovića u Splitu od 16. travnja 1663. godine i trogirski prijepis pod nazivom *Komedija od Bogdana*.²⁷

Divna Mrdeža Antonina navodi kako tekst *Hvarkinje* sadržava priličnu *običnost*, a što se žanrovske odrednice tiče, *Hvarkinju* je okarakterizirala kao eruditnu komediju. Također, Divna Mrdeža Antonina zaključuje kako šablona *Hvarkinje* ne govori mnogo, ali se Martin Benetović, ne bi li zaokupio pažnju publike, uključio u relaciju s hvarskom, ali i dubrovačkom

²⁴ Prema: Prosperov Novak, Slobodan, *Martin Benetović: Hvarkinja u Hrvatska drama do narodnog preporoda I. dio*, Logos, Split, 1984., str. 331-339.

²⁵ To je primjetno u eklogama dubrovačkih autora, ali i u odlikama Lucićeve *Robinje*.

²⁶ Sebastiano Serlio, objelodanio je 1545. svoju raspravu *Architettura* u kojoj govori o tri vrste pozornice, onoj za tragediju, komediju te satirsku ili pastirsku igru. Pozornica je koncipirana po načelu perspektivno postavljenih elemenata idiličnog ambijenta te je bila sposobna da sebi ne dozvoli izvođenje bilo koje tragedije, komedije niti pastorale. Prema: Mrdeža Antonina, Divna, *Martin Benetović i problem autorstva hvarskih komičkih tekstova*, str. 96.

²⁷ Ibid.

zbiplom.²⁸ Divna Mrdeža Antonia kao glavnu odliku *Hvarkinje* ističe model ljubavnog trokuta koji je poslužio kao ključ za kritičko razmatranje neprihvatljivih društvenih navika.²⁹

Divna Mrdeža Antonina izdvaja dramaturške osobine *Hvarkinje* koje svjedoče o tomu kako ju je vodio i prikazao vješt autor. Ističe kako je to razvidno u fabuli koja je minuciozno razvijena. Uspoređujući ga s Marinom Držićem³⁰, Divna Mrdeža Antonina zaključuje kako je kod Martina Benetovića razvidna veća usmjerenost pažnje ka slugama (seljacima). Ističe kako oni, lišeni intriga, nisu stvarali pozitivan niti negativan efekt zbivanja komedije.³¹

Josip Vučkoviću članku *O slijedu nastanka triju hvarskih komičkih tekstova* iznosi raspravu o problemu autorstva u Martina Benetovića. On navodi kako je iz sačuvanih tekstova moguće iščitati kako su okosnicu hvarskog svjetovnog kazališnog života činile pokladne svečanosti.³² Josip Vučković navodi kako se izvedba *Hvarkinje* sa sigurnošću može smjestiti u pokladno vrijeme.³³

Josip Vučković referirao se na *Komediju od Raskota* i *Prigovaranje pod Krišišćenu* kojima je došlo do poveznice s *Hvarkinjom*. Navodi kako je tomu pridonijela pojava osobnih imena, toponima, fraza koje pronalazimo u sva tri teksta, ali i podatka da niti jednom drugom hvarskom pisacu potkraj 16. stoljeća ne bismo mogli pripisati navedena djela.³⁴ Također, iznosi podatak o tomu da su tekstovi pronađeni u mlađim prijepisima, a prepisivači su bili nepouzdanji, stoga ne možemo sa sigurnošću utvrditi autorstvo.³⁵

Prilikom istraživanja, Josip Vučković navodi Franju Franceva koji je u članku *Seljačka komedija u starijoj hrvatskoj drami* iznio tezu kako je *Komedija od Raskota* jednim dijelom kompilacija Ruzzanteovih komedija *La Fiorina* i *La Moschetta*. Nadalje, u nastavku bi se moglo iščitati kako je Franjo Francev smatrao da je *Komedija od Raskota* mogla prethoditi *Hvarkinji*. Franjo Francev ističe:

Svakako vještina kojom je on u jednu našu komediju slio dvije a može biti i više talijanskih komedija pokazuje, da se u komediografskom radu nije ogledao samo jedan put i ne baš po prvi put kad je slagao „Komediju od Raskota”. To i jest razlog da sam u pomenutom svom prilogu promišljao i na to, da bi autor komedije „Hvarkinja”

²⁸ Ibid, str. 97.

²⁹ Ibid.

³⁰ R. Bogišić otkrio je mnoge podudarnosti u tekstovima dvojice komediografa

³¹ Prema: Mrdeža Antonina, Divna, *Martin Benetović i problem autorstva hvarskih komičkih tekstova*, str. 94-107.

³² Prema: Kolumbić, Nikica, *Hvarska renesansna drama u Hvarsko kazalište*, Matica hrvatska, Split, 2005., str. 125.

³³ Prema: Vučković, Josip, *O slijedu nastanka triju hvarskih komičkih tekstova : Hvarkinje, Komedije od Raskota i Prigovaranja pod Krišišćen*, Mogućnosti. br. 7/9, Split, 2007., str. 213.

³⁴ Ibid, str. 214.

³⁵ Ibid.

hvarski pučanin Martin Benetović mogao biti i autor „Komedije od Raskota”, jer on je jedini danas poznati hvarski komediograf iz kraja 16. stoljeća, a, kako smo vidjeli, baš u to doba i pada postanak „Komedije od Raskota.”³⁶

Josip Vučković navodi niz književnih teoretičara koji zaključuju kako je Martin Benetović autor svih triju tekstova. Navedenim je člankom Josip Vučković pokušao nametnuti tezu kako *Komedija od Raskota* i *Prigovaranje pod Krišišćen* prethode nastanku *Hvarkinje* te zaključuje kako su navedeni tekstovi slabo istraženi, ali bi se pri raspravljanju trebala uvažiti teza kako su nastali nakon *Hvarkinje* i po uzoru na nju.³⁷

Mira Muhoberac u *Leksikonu Hrvatske književnosti – Djela* navodi kako je *Hvarkinju* prvi puta objavio Petar Karlić 1915. godine u Zagrebu. Poseban naglasak pridaje scenskom prikazu u kojemu dolazi do prožimanja javnog i privatnog miljea. Što se žanrovskog određenja tiče, Mira Muhoberac ističe kako je *Hvarkinja* spoj eruditne komedije i mletačke farse. Kao specifičnost književna opusa Martina Benetovića, Mira Muhoberac navodi čvrstu fabularnu strukturu i matrimonijalizacijsku shemu kroz koju je razvidno kako Martin Benetović u hrvatsku komediografiju uvodi mehanizme talijanske ulične komedije. Mira Muhoberac ističe kako je za *Hvarkinju* specifična tipiziranost protagonista koji su vjerni prikazi lokalnih hvaranina (siromašni seljaci, lukavi došljuci sa sela, svodnice, gospođe, bogati zaljubljeni starci, plemići). Naposljetku, Mira Muhoberac zaključuje kako su odnosi među takovim likovima višestruko isprepleteni kroz intrige, a dijalozi i monolozi često su tromi čemu posebice pridonosi ruralna jednostavnost i banalnost.³⁸

Slobodan Prosperov Novak u *Hrvatskoj književnoj enciklopediji* ističe kako se po načinu tadašnjih smješnica (u Italiji *ridicolose*), u *Hvarkinji* pojavljuju čvrste figure na način komedije *dell' arte*, koju je najizglednije Martin Benetović upoznao u njezinoj ranoj fazi. Slobodan Prosperov Novak navodi kako se komika *Hvarkinje* zasniva na zabunama koje proizlaze iz pojedinačnih susreta među likovima ili iz scenskih promjena koje su neznatne. Uspoređujući ju s komedijama Marina Držića, Slobodan Prosperov Novak kao glavnu razliku *Hvarkinje* ističe izostavljanje aluzije na stvarnost tevjerno projiciranje govora grada Hvara.³⁹

Tonko Maroević u *Danima Hvarskoga kazališta/Hvar – književnost i kazalište* navodi kako je *Hvarkinja* nastala pod okriljem Marina Držića. Tonko Maroević osim utjecaja Marina

³⁶ Iz: Francev, Franjo, *Komedija od Raskota: jelšanska komedija iz kraja 16. stoljeća*, Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. 11., Zagreb, 1932., str. 152.

³⁷ Prema: Vučković, Josip, *O slijedu nastanka triju hvarskih komičkih tekstova : Hvarkinje, Komedije od Raskota i Prigovaranja pod Krišišćen*, str. 210-220

³⁸ Prema: Mira Muhoberac, *Hvarkinja* u *Leksikonu Hrvatske književnosti – Djela*, ur. Detoni-Dujmić, Dunja, Školska knjiga, Zagreb, 2008., str. 248.

³⁹ Prema: Prosperov Novak, Slobodan, Benetović, Martin (Benetović) u *Hrvatska književna enciklopedija. 1. izdanje*, gl. ur. Visković, Velimir, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2011., str. 144.

Držića, na stvaralaštvo Martina Benetovića, navodi utjecaj velikana poput: Hanibala Lucića te Petra Hektorovića. Tonko Maroević ističe kako o tome svjedoče stihovi Hanibala Lucića koji su sadržani u *Hvarkinji*. Kao odliku stvaralaštva Martina Benetovića, Tonko Maroević ističe snažnu obojenost koloritom te shematiziranost prilikom opisa osobina likova. Tonko Maroević navodi kako je to posebice važno zbog vjernijeg projiciranja karakteroloških crta glavnih junaka.⁴⁰ Svoje razmatranje Tonko Maroević zaključuje dvijema izvedbama *Hvarkinje*. To je izvedba Joška Juvančića te Marina Carića.⁴¹

Nikola Batušić u djelu *Povijest Hrvatskoga kazališta* navodi *Hvarkinju* kao vrstan primjer bujnog hvarskog kazališnog života pred kraj 16.st. Nikola Batušić ističe kako je Martin Benetović, osim dobrog poznavanja hrvatske dramatike, bio znalac i po pitanju dramaturgijskih načela što je razvidno u strukturi njegove komedije. Nadalje, Nikola Batušić je pomno razradio izvedbu *Hvarkinje*, točnije problem pozornice. On ističe kako nizom neizravnih didaskalija možemo zaključiti kako je na pozornici *Hvarkinje* moralo biti konstrukcija koje su označavale mjesta stanovanja sudionicima zbivanja.

Martin Benetović ne samo da je poznao pozornicu učene komedije, nego je na nju unio talijansko rješenje portalnih kutnih kulisa čime je osigurao razigranost zbivanja na sceni.⁴² Nikola Batušić navodi kako je Martin Benetović vješto rabio sve dramaturgijske tekovine kasnoga 16. st., a njegovi su glumci morali biti spretni i vješti. Nikola Batušić zaključuje kako iz rukopisa, ali i njezine izvedbe koja se održala u Trogiru 1731. godine, saznajemo da je *Hvarkinja* u prijepisima živjela i dalje. On navodi kako su tom su prilikom svećenici trogirskoga kaptola izveli ovo djelo Martina Benetovića.⁴³

Joško Kovačić u članku pod nazivom *Prilozi za Martina Benetovića – Benkovića iz 2008. godine donosi pregled podrijetla, stvaralaštva te potomstva Martina Benetovića*. Joško Kovačić ističe kako se Martin Benetović ostvario kao učitelj, orguljaš, slikar te književnik.

⁴⁰ Prema: Maroević, Tonko, *Dvije izvedbe Benetovićeve Hvarkinje (Juvančićeva i Carićeva)*, Dani Hvarskoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, br. 1, Split, 2012., str. 453- 461.

⁴¹ Izvedbu *Hvarkinje* u režiji Joška Juvančića iz 60-ih godina prošloga stoljeća karakterizira glumačka improvizacija, ali i dijalektalne finese kojima ova izvedba obiluje. Veliku pažnju Juvančić posvećuje izgledu scenografije, ali i kostimografije. Za razliku od njega, uprizorenje iz 1973. godine Marina Carića je u suprotnosti s prethodnikom. Iz ovih dvaju uprizorenja, razvidno je kako potpuno ista drama može biti sagledana i prikazana kroz različitu vizuru te način izvedbe. Ibid.

⁴² Uobičajeno vrijeme održavanja predstava bijaše poslije podne, a kod Benetovića je zanimljivost u tomu što se radnja *Hvarkinje* održava i noću. To je zasigurno za Benetovića bio još jedan izazov jer je morao precizno označiti novo doba dana prilikom održavanja predstave. Tomu je dokaz Benetovićeve opaska u tekstu (*Hod' u kuću da što izijemo er je noć*). Završne riječi još su jedan dokaz o tomu da su *Hvarkinju* prikazivali poslije podne, a završavali navečer. Tomu svjedoči ovaj citat: „Gospodo i gospoje poštovani.Od strane sve ove družbe zahvaljujem na prijaznivu društvu, da nas ste drago i ljubeznivo slišali. Ovde ćemo u nas pirovati večeraske. Ako te se gospodstva vaša dostojati, čekaju vas doma svih na večeru...” Prema: Batušić, Nikola, *Kazalište Martina Benetovića na Hvaru u Povijest Hrvatskoga kazališta*, Školska knjiga, Zagreb, 1978., str. 81.-83.

⁴³ Ibid.

Ističe učiteljsku djelatnost Martina Benetovića koju je obavljao od 1598. do 1600. godine. Navodi kako točni dokumenti o zvanju učitelja izostaju, ali je Remigije Bučić dugoročno i pomno sakupljao hvarske isprave kako bi ove podatke mogao iznijeti. On ističe kako je paralelno s učiteljskim zvanjem, Martin Benetović obavljao posao orguljaša od 1598., pa sve do 1601. Kako navodi Joško Kovačić, orguljaštvo mu nije bilo primarno zanimanje, pa je njegovo glazbeno znanje okarakterizirano kao osrednje. Joško Kovačić ističe kako je za razliku od prethodna dva zanimanja, Martin Benetović u slikarstvu ostavio značajniji trag. O tomu svjedoči njegovih šest slika, čija je tematika Isusova Muka. Joško Kovačić navodi kako njegovo slikarstvo karakteriziraju grubi potezi kistom i prenaplašen kolorit. Zbog toga su ga mnogi kritičari nazivali nedarovitim diletantom, a rezultat njegovih slika kod mnogih je izazvao porugu. Joško Kovačić zaključuje kako je u književnosti, Martin Benetović ostavio najveći trag, a *Hvarkinju* ili *Komedija od Bogdana* navodi kao njegovo ključno djelo. Mnoga povijesna istraživanja svjedoče o tomu kako Martin Benetović u pisanju *Hvarkinje* nije bio posve izvoran, već da je veliki dio nastao pod utjecajem talijanske komedije.⁴⁴

U doktorskom radu **Aldo Čavića** pod nazivom *Predodžba identiteta hvarske komune u književnosti XVI. stoljeća*, ističu se stereotipi građana i seljaka. Aldo Čavić ističe lokalizirane likove seljaka i slugu. Navodi degradiranje slugu, točnije Plamnjana te ističe podjelu seljaka s kopna i seljaka s otoka. *Hvarkinja* je komedija koja je vjerno projicira Hvar krajem stoljeća. Napoljetku, Aldo Čavić ističe kako je Martin Benetović uspio prikazati renesansnu književnost Hvara koja je bila još uvijek prisutna u svijesti Hvarana pred kraj stoljeća.⁴⁵

Najnovija istraživanja **Ane Gospić Županović**, objavljena u časopisu *Ricerche Slavistiche*, naglasak stavljaju na sintezu dosadašnjih žanrovskih određenja *Hvarkinje*. Ana Gospić Županović ističe kako *Hvarkinju* odlikuje hibridna žanrovska koncepcija komedije te različitost poetičko-generičkih slojeva. Osim žanrovskog određenja, Ana Gospić Županović naglasak stavlja na koncepciju muških likova slugu. Ona ističe Francesca Saveria Perillu koji napominje kako kroz lik slugu dolazi do prelamanja obilježja i stvarnosti onodobnog Hvara.⁴⁶

*

⁴⁴ Prema: Kovačić, Joško, *Prilozi za Martina Benetovića - Benkovića*, str. 159-188.

⁴⁵ Prema: Čavić, Aldo, *Predodžba identiteta hvarske komune u književnosti XVI. stoljeća*, Doktorski rad: Posljediplomski sveučilišni studij Humanističkih znanosti, Zadar, 2018.

⁴⁶ Prema: Gospić Županović, Ana, *Koncepcija likova slugu u komediji "Hvarkinja" Martina Benetovića*, znanstveni članak, *Ricerche slavistiche*, 14(60), 1, 2016., str. 135-162.

Prethodno izdvojeni autori, naveli su svoja razmatranja o *Hvarkinji* Martina Benetovića. Iznijeli su kritičku ocjenu *Hvarkinje*, a prilikom opisa, vidljive su razlike na stilskoj, ali i formalnoj razini. Navedeni autori, okarakterizirali su *Hvarkinju* kao komediju, a njezino žanrovsko određenje se razlikuje. Neki ju izdvajaju kao lascivno i opsceno djelo, a neki kao eruditnu komediju. Podrobniji i drugačiji pristup, ponudio je Ljubomir Maštrović. On se primarno posvetio formalnoj razini. Ljubomir Maštrović iznosi pozitivnu ocjenu *Hvarkinje* te navodi kako je od prvih dana izvođenja, pa sve do danas *Hvarkinja* prošla naše najbolje pozornice. Ljubomir Maštrović kao ključnu ulogu *Hvarkinje* navodi sluge i služavke. Njih je usporedio s plautovsko-talijanskom komedijom XVI. st. Ističe kako je u *Hvarkinji* njihova uloga, vladanje i govor izraženiji i decentniji nego što je to slučaj s plautovsko-talijanskom komedijom. Primarnu i intrigantsku ulogu dodijelio je slugama i služavkama o kojima će biti više riječi u nastavku ovog diplomskoga rada.

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Odabrana tema nastavak je mogega istraživanja na kolegiju *Hrvatska književna antropologija i rano novovjekovlje*. Na spomenutom kolegiju obrađivali smo tematiku vezanu uz svakodnevicu pojedinca te njegovo okruženje. Osim navedenoga, bavili smo se pitanjem književnih reprezentacija. **Peter Burke** u studiji pod nazivom *Što je kulturalna povijest?* navodi Georgesa Dubyja koji na primjeru slike srednjovjekovnoga društva definira pojam reprezentacije: *Duby ne donosi tu sliku kao goli odraz srednjovjekovne društvene strukture, već kao reprezentaciju koja ima moć da stvarnost modificira onako kako se ona odražava u zrcalu.*⁴⁷ U okviru diplomskog rada bit će prikazana reprezentacija služinčadi. Osim reprezentacije, bavili smo se pitanjem **antropologije svakodnevne** kroz, na prvi pogled tzv. "marginalne oblike ponašanja".

Metodologiju istraživanja, započet ću poviješću svakodnevne knjigom **Raffaella Sarti**, *Živjeti u kući*. Raffaella Sarti tematizira ustaljene, svakodnevne situacije ljudi od 16. ka 19. stoljeću. U knjizi se problematizira odnos seoske i gradske sredine, točnije posluge i gospodara. Raffaella Sarti navodi teške fizičke poslove koje je posluga obavljala ne bi li ugodila gospodarima, a svaki posao bili su primorani odraditi. Navodi kako su za posluhu, postojale specifične prostorije za neke od djelatnosti, poput kuhinje ili konjušnice. Iz toga se očituje hijerarhija između slugu i gospodara, a osim prostorne izdvojenosti ona se očitovala i putem hrane, ali i odjeće.⁴⁸

Autorica ističe razlike u ophođenju prema osobama nižeg društvenog sloja jer su si oni mogli dopustiti besramlje, koje je u određenim situacijama služilo kako bi se istakle razlike, ali i vlastita superiornost. Zaključuje kako se za posluhu smatralo da su nesposobni djelovati samostalno i slobodno jer su bili pripadnici neke obitelji te su na taj način bili podvrgnuti stigmatizaciji.⁴⁹

Slavica Stojan u knjizi *Vjerenice i nevjernice* donosi također pregled životne svakodnevne, a istraživanje započinje na tragu 1600. godine. Pretražujući Državni arhiv u Dubrovniku, Slavica Stojan iznosi sudbinu pučkih žena u društvenom, obiteljskom, ekonomskom i ljubavnom odnosu svakodnevnog života. Zanimljivost tematici vezanoj uz služinčad, dala su njihova imena, ali i nadimci koji su im bivali dodijeljeni. Kroz imena i

⁴⁷ Burke, Peter, *Što je kulturalna povijest?*, Izdanja Antibarbarus, Zagreb, 2006., str. 73.

⁴⁸ Prema: Sarti, Raffaella, *Živjeti u kući: Stanovanje, prehrana i odjevanje u ovovjekovnoj Europi (1500. – 1800.)*, Ibis grafika, Zagreb, 2006.

⁴⁹ Ibid.

nadimke, zrcalila se uloga služinčadi u gospodarevoj kući. Slavica Stojan iznosi podatak kako je služinčad osim ustaljenog i općeprihvaćenog naziva, oslovljavana i kao: *famula, serva, fantesca, godišnica, raba, djevojka, čupica, čupe, spravljenica, kao i pejorativi godulja, čupavica, divljaka, ogota* i dr. Slavica Stojan navodi kako su brojni nazivi ključni pokazatelj važnosti posluge koja je zauzimala čak trećinu stanovništva. Iako je zauzimala veliki broj populacije, služinčad je u okviru društvenog aspekta shvaćena kao marginalizirana društvena skupina.⁵⁰

Slavica Stojan navodi zapise koji svjedoče o nehumanosti i agresivnosti gospodara prema mladim sluškinjama. Ona ističe kako je bijeg bio jedina opcija, a u većini slučajeva takovi nasrtaji prošli bi nekažnjeno. Slavica Stojan navodi kako o putenoj razuzdanosti gospara i o aristokratskoj bahatosti svjedoči i Marin Držić, nazivajući to *devijanoj mladosti koja se po svu noć skita*. Marin Držić se u *Skupu* obrati jednom od izgrednika *jeda si kojoj vrata razbio alp ke vaša užanca*.⁵¹

Slavica Stojan opisuje odnos između vlastela i sluškinja. Ona navodi kako su nasrtaji mladih vlastela na poslugu bili česti te da su nerjetko prolazili nekažnjeno. U istraživanjima, navodi reakcije služinčadi na njihov odnos prema vlasteli, pa tako izdvaja dio u kojemu sluškinja progovara o tom činu: *učinio je sa mnom što je htio, osramotio me ili digo mi je čas(t). Sforcome Nikola Radić u koga sam stala za slugu i učinio mi dijete koje izmetnula mrtvo...*⁵²

Nasilja, silovanja i samoubojstva samo su neke od tematika koje Slavica Stojan u spomenutoj knjizi obrađuje, a svaku od njih potkrepljuje primjerima. Primjere pronalazi u tekstovima Ivana Gundulića, Marina Držića, Nikole Nalješkovića te inim stihovima.

Pišući o služinčadi, Slavica Stojan navodi kako su one bile obespravljene dio mahom dubrovačkog društva. Ističe kako su one, prilikom dolaska u kuću bogatih vlastela, obećavale kako će svoje imućne gospodare pošteno i ponizno služiti, bez prijevare i krađe. Slavica Stojan navodi kako bi zauzvrat dobile čistu i urednu odjeću te hranu. Također, iznosi činjenicu kako je broj sluškinja ovisio o materijalnoj moći obitelji u kojima bi služile, pa ih je u imućnijim i boljim aristokratskim obiteljima znalo biti i do osam.

⁵⁰ Prema: Stojan, Slavica, *Vjerenice i nevjernice*, HAZU Zavod za povijesne znanosti, Dubrovnik, Prometej, Zagreb, 2003., str.14.

⁵¹ Ibid, str. 26.

⁵² Ibid, str. 32.

Slavica Stojan se osvrće na svakodnevicu koja je vladala u kućama gospodara. Ona ističe kako gospodarice nisu imale veliku, gotovo nikakvu ulogu u poslovanju obitelji. Navodi kako je njihova uloga bila vezana uz brigu te organizaciju života u kući, kućanskih poslova te brige za poslugu. Stoga su prilike i neprilike služinčadi proizlazile iz odnosa s gospodaricom.⁵³

*

Drame posluge, otkrivene u zapisima sudskih pisarnica, podudaraju se sa sudbinama opisanim u literaturi, stoga me upravo ova tematika zaintrigirala. Kroz vizuru proučavanja kulture, jezika te svakodnevnoga života, upoznali smo drugačiji, nesvakidašnji pristup prema čovjeku točnije prema ženi.

Moje istraživanje usmjereno je prije svega prema književnim reprezentacijama služinčadi. Njihova svakodnevica, ali i sudbina, utkana je u mnoga književna djela, a korpus za koji sam se odlučila jest *Hvarkinja* Martina Benetovića. Osim *Hvarkinje* u korpus analize diplomskoga rada, uvrstila sam i odabrane dijelove *Robinje* Hanibala Lucića. Kroz analizu *Hvarkinje* i *Robinje* nastojala sam prikazati život obespravljenog dijela stanovništva, ponajviše žena koje su najraniju mladost provele u kućama imućnih gospodara. Osim ženske posluge, nastojala sam prikazati i mušku poslugu, njihovu svakodnevicu te njihov autentičan govor unutar kuće, ali i izvan nje.

U diplomskom radu, analizirani su tako odnosi gospodara i slugu, svakodnevica služinčadi, reprezentacija muške i ženske posluge, njihov međusobni odnos te određene društvene prakse koje nisu uključivale samo služenje gospodaru.

⁵³ Prema: Slavica Stojan, *Vjerenice i nevjernice*, nav. djelo, str. 95-96.

4. HVARKINJA MARTINA BENETOVIĆA

4.1. SUSRET DVAJU SVJETOVA (ODNOS GOSPODARA I SLUGU)

Sluškinje **Dobra** i **Goja** u *Hvarkinji* Martina Benetovića predstavnice su već uhodanog gradskog života. Za razliku od njih, muška populacija, točnije sluga **Bogdan** i vlah **Radoje** će to tek postati. Nasuprot njima, nalaze se pripadnici gradskog, mondenog života. Njima pripadaju advokat Nikola, sin Karlo, žena Izabela, Mikleta i sin Fabricio. Osim njih, u komediji je prisutna imućna udovica Polonija i njezina kći Perina.

U *Hvarkinji* se tako prikazuju dva svijeta, točnije dvije žarišne točke, a njima pripadaju sluge i gospodari. Govoreći o tom odnosu, važno je istaknuti kako je upravo posluga zauzima veliku ulogu u reprezentaciji života ondašnje zajednice. Kroz aspekt malog, naizgled nevažnog shvaćanja običnog pučanina, sluge, ističu se najrelevantnije informacije vezane za cjelokupno djelo Martina Benetovića. Dobra, Goja, Bogdan te Radoje ključni su likovi u zaplitanju radnje.

Scenski topos posluge i gospodara čest je u renesansnoj komediji.⁵⁴ Upravo je on poslužio u ostvarivanju učestalih nesporedaka, ali i doprinio smiješnim scenama. Jedna od njih odvila se između Bogdana i Miklete:

MIKLETA: *ovako, vilane, grosolani,⁵⁵ ne valjaš četr mjed, ako ć' taki bit. Nu opet za mnom, ponavolju, da te instrujim; tribuje mi taku fatigu činit: „Gospoje vrh svih gospoja, imperatriče srca moga gospara Miklete de Giorgi aliti Juraševića! ” Nu reci!*

BOGDAN: *Gospoje vrh svih Goja, ni pera striče jarca, moga gospodara Miklete de Rozzi aliti Jarčevića.*

MIKLETA: *Ah, ah, ah, kurvin pjanče, uvješti se bolje! – „Koj rad tvoje ljepote jaoh gori, da je već kao klas konkvasan na suncu. ”*

BOGDAN: *Ki rad tvoje pote ča gori, da je peć kao kvas uskvašen na suncu.*

MIKLETA: *Aj, kurvin salvatico,⁵⁶ tako li bi me servao! Naopako, iura vegia,⁵⁷ bi me ruinao.*

BOGDAN: *Daj govor', jeda se naučim ono: ne ji, ne spi, ne sije, ne kopa, ne ore, ne kuha, ne misi, ne tke, ne prede, još ono pu, u, u.*

⁵⁴ Prema: Bogišić, Rafo, *Pučki i društveni odnosi u „Hvarkinji” Martina Benetovića*, str. 103-115.

⁵⁵ divlji seljače.

⁵⁶ divljače!

⁵⁷ Zakletva – eksklamacija, npr. kunem ti se.

MIKLETA: Idi otole, animalu bestijalski⁵⁸! Čija sam ženada predem? Orsuso, da ju finimo,⁵⁹ pođi mi nađi jednu ženuda je gospodski platim da mi to opravi.⁶⁰

Iz navedenoga, razvidno je kako novopečeni sluga Bogdan ne razumije izvještačen Mikletin jezik, prilikom ljubavnih nedaća koje su njegova gospodara zadesile. Takvim se pristupom odaje njegova neukost i „zatucanost”. Funkcija ovakvih prizora jest zaustavljanje radnje kako bi se potencirao komički *intermezzo*.⁶¹

Dijaloška strukturacija njihove interakcije u načelu odgovara razmjeni improviziranih replika, obzirom na svoju modularnu, elastičnu strukturu; tako da se u duljini može varirati ili sažimati, a da sadržajni smisao i komični efekt ostanu nepromijenjeni.⁶²

Komičan aspekt česta je pojava u književnosti, a u velikom broju tekstova različite generičke pripadnosti hrvatske književnosti od šesnaestog i sedamnaestog stoljeća ljubav je promatrana s vedrije i bezbolnije strane, barem kada je recipijentov smijeh u pitanju.⁶³ Komično proizlazi iz ispremetanih relacija uzvišenog gospodara Miklete te tzv. "niskog" seoskog mentaliteta Bogdana.

Iz svih se "skliskih,, i nelagodnih situacija Bogdan uspijeva svojim vještim prikrivanjem i laganjem nekažnjeno izvući, čime se kreira uobičajeniz tipičnih komičnih efekata u kojima sluga nasamaruje gospodara, iako Mikleta nije prikazan kao posve naivan i lakovjeran gospodar; tako, primjerice, na nekoliko mjesta iskazuje svjesnost o prijestupnom ponašanju sluge, koje je međutim spreman otrpjeti nadajući se realizaciji svojih ljubavnih planova.⁶⁴

U slučaju *Hvarkinje*, razvidno je kako je komično ostalo na razini sukoba dvaju oprečnih svjetova, seoskog i gradskog mentaliteta. Takvo poimanje upućuje na degradiranje petrarkističkog ljubavnog svjetonazora jer dolazi do otpora stvarnosti koja ljubav svodi na smiješnu stranu.⁶⁵

⁵⁸ Idi odatle, životinjo životinjska!

⁵⁹ Ajde, daj da završimo posao.

⁶⁰ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 168.

⁶¹ Prema: Gospić Županović, Ana, *Koncepcija likova slugu u komediji "Hvarkinja" Martina Benetovića*, str. 135-162.

⁶² Ibid. str. 150-151.

⁶³ Prema: Divna Mrdeža, Antonina, *Ljubavno-komične poeme hrvatske barokne književnosti u Umjetnost riječi*, br.1., Hrvatsko filološko društvo – Zagreb, Zagreb, 1994.

⁶⁴ Iz: Gospić Županović, Ana, *Koncepcija likova slugu u komediji "Hvarkinja" Martina Benetovića*, str. 147-148.

⁶⁵ Ibid.

Mikletu upoznajemo kao atipičnog zaljubljenika, udvarača koji se izražava sebi neprimjerenim jezičnim sredstvima – smiješan lik, pripadnik sredine pogodne za ismijavanje.⁶⁶ On se trudi naučiti Bogdana konvencijama poželjnog ponašanja koje priliči gradskoj sredini. Kada u tomu ne uspije, naziva ga vulgarnim i pogrdnim imenima, a Bogdan mu ne ostaje dužan te mu se osvećuje.

Bogdan se u tim situacijama također iskazuje i kao bezočni lažljivac lopovskih sklonosti, čime posjeduje dodirne karakterizacijske crte sa slično beskurpuloznim, krajnje nepouzdanim slugom i specifičnom okrutnošću obilježenim slavnom maskom Brighelle⁶⁷ iz komedije dell'arte. (...)⁶⁸

Iz svega navedenog, razvidno je kako je gospodar reprezentiran kao civiliziran, učen i kulturni, dok je sluga reprezentiran kao neuk, priprost, ali i nesposoban.⁶⁹ Iz takva odnosa gospodara spram podređenom, dodatno se potencira jaz koji je prisutan između urbanog i ruralnog te mondenog i zadrskog.

*

Što se odnosa spram ženske populacije posluge tiče, u dijalogu između Izabele i Goje razvidno je obostrano poštovanje, ali i brižnost. Pristup gospodarice prema sluškinji u potpunosti se razlikuje od pristupa kakav je prikazan u djelima Marina Držića koji ih naziva hudim puštenicama i obijesnicama; augmentativnim i pejorativnim oblicima (vina lončine, kućetine, glavine, kravine) tumači njihovu proždrljivost, pijanstvo, promiskuitetnost (seksualne veze s tzv. Drugima u ovom slučaju sa Židovima).⁷⁰ Kako navodi Slavica Stojan, karakterne crte sluškinje upotpunjuju još jezičavošću, sklonosti krađama, zapuštenosti i gluposti zbog koje ni jedna odgojna mjera, pa ni zaušnica, ne postiže učinak.⁷¹

Slavica Stojan u knjizi *Vjerenice i nevjernice* ističe kako je odnos gospodarica i ženske posluge bio ambivalentan. Navodi kako je nad ženskom poslugom nerijetko vršena tortura od strane gospodarica. Također, Slavica Stojan navodi slučajeve u kojima su gospodarice često vršile nasilje nad poslugom, a nisu ih štedjele niti batina. Osim ropskog

⁶⁶ Prema: Gospić Županović, Ana, *Koncepcija likova slugu u komediji "Hvarkinja" Martina Benetovića*, str. 135-162.

⁶⁷ Detaljnije o maski Brighelle vidjeti, primjerice, Fausto Nicolini, *Brighella*, u *Enciclopedia Italiana Treccani* (natuknica iz 1930.)

⁶⁸ Iz: Gospić Županović, Ana, *Koncepcija likova slugu u komediji "Hvarkinja" Martina Benetovića*, str. 146-147.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Prema: Stojan, Slavica, *Vjerenice i nevjernice*, str. 96.

⁷¹ Ibid.

pristupa, ženska je posluga nerijetko bivala dijelom obitelji, a gospodarice su ih smatrale osobama od povjerenja.⁷²

Slavica Stojan ističe kako su gospodarice, pouzdajući se u svoje sluškinje, po njima slale i primale poruke od ljubavnika te organizirale tajne susrete. Takva reprezentacija ženske posluge, razvidan je u *Hvarkinji* Martina Benetovića. Gospodarica Izabela prema sluškinji Goji razvila je privržen, kako i sama navodi gotovo sestriński odnos koji je vidljiv u sljedećem citatu:

IZABELA: *Goje, ti znaš najbolje, otkada si u našoj kući, da sam te ja vazda držala ne za službenicu nego za drugu i sestru moju; i svaka moja očita i skrovita ti znaš najbolje, a navlastito koliko sam malo vesela u ovom stanu. Da evomalo vrimena sam dočekala, grem se isplakati majci mojojka mi 'e kriva od svega raspa moga.*

GOJA: *O draga gospe, jur vas ni ča vidit. Od plača čaćete dobit? Dajte se dobru vrimenu. Da bi tako meni bilood sto dili u mom uboštvu eto vam ne utiče za gospodinom, bogu hvala, da čete ptičega mlika, niki je rekal, a odivenakako kneginja. Samo ovo znam, draga gospe, da vam je neugodno, jer se nigdar mlad starim ne pogaja, kako ni vi s gospodinom. To mi vas je naveće milo⁷³; da ča čete! Stvar jeučinjena; ne bihote reći: hoću!⁷⁴*

Iz navedenog citata razvidno je kako je Izabela primjer netipične gospodarice. Ne ustručava se iskazati privrženost i ljubav prema svojoj podređenoj. Izabela sluškinju Goju ne smatra dijelom posluge niti ju deklarira kao manje vrijednu, već naglašava ravnopravnost nazivajući ju prijateljicom i sestrom. Izabelin suživot s muškarcem kojega ne voli te veliki generacijski jaz između supružnika, rezultat su netipična odnosa spram Goje koja Izabeli predstavlja sigurnost, povjerenje, ali i odmak od ustaljene svakodnevice. Za razliku od svoje gospodarice sluškinja Goja nije ponizna, već savjetuje gospodaricu Izabelu što treba učiniti kako se kasnije ne bi pokajala.

Posluga u komediji Martina Benetovića nije tipična u odnosu na onu na kakvu smo navikli u djelima Marina Držića, a odnos gospodara spram posluge posve je različit.⁷⁵ Sluškinja Goja tijekom godina, stekla je status miljenice, ali i osobe od povjerenja. Izabela s Gojom dijeli svoju intimu, ali i svoje najveće tajne. Što se Gojina odnosa spram Izabele tiče,

⁷² Ibid.

⁷³ Zbog toga mi vas je najviše žao.

⁷⁴ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 161.

⁷⁵ U *Grižuli* Marina Držića sluškinje su bile marginalizirane društvene skupine, omalovažavane i maltretirane od strane gospodara.

ona ju prije svega poštuje. Služeći gospodaru, naučena je poštenju, disciplini, poslušnosti, ali i odanosti.

Za razliku od Goje i njezine mlade gospodarice Izabele, odnos služinčadi spram starijim gospodaricama bivao je nešto drugačiji. To je najočitiije u odnosu gospodarice Polonije i sluškinje Dobre:

POLONIJA: *Dobra, hodi, jur je kasno, neka prispijemo na vičernju.*

DOBRA: *Evo sam, gospe! Hote, kad vam drago.*

POLONIJA: *Nuko, hod mudro putom, **ne obziri se kakoluda.** Vele mi hovizaš.*

DOBRA: *Namor nisam ni toliko luda, kako me mnite.*

POLONIJA: *Eto bo dve smušena jes'!*

DOBRA: *Vrag vazmi najmudrijega ovde; oto hote, ako ćete.*

POLONIJA: *Kako me dopeljaš, hoćeš se udilj vratit. **Znaš ča te gljeda u kući. Tribuje mlit, i ne stoj zagovarajući se po putu.***

DOBRA: *Ah, da bi se ta žrtvna raspala; istrgaše mi snagu.⁷⁶*

Kako je praksa nalagala međusobne susrete izvan prostora kuće, služinčad bi nerijetko izmjenjivala svoja iskustva u mesnicama, ribarnicama ili na fontanama.⁷⁷ Ondje bi razmjenjivale novosti o rodbini, gospodaricama te njihovim ljubavnim avanturama.⁷⁸ Takva je praksa bila zastupljena u Dubrovniku, no ima sličnosti sa situacijom u *Hvarkinji*. U prethodnom citatu vidljivo je kako Polonija, svjesna takve prakse, nalaže i upozorava sluškinju Dobru neka to izbjegava.

Također, iz navedenog citata, razvidan je drugačiji odnos gospodarice spram služinčadi. Udovica Polonija primjer je nehumanog i pomalo bahatog načina ophođenja prema vlastitoj služinčadi. Dobra, kako joj i samo ime kaže, naučena je na takvu torturu te se oko gospodaričinih riječi pretjerano ne uznemiruje.

Razlika Izabele i Goje te Polonije i Dobre jest prije svega generacijska. Zbog toga je pristup i ophođenje prema služinčadi drugačiji. Između Izabele i Goje manji je generacijski jaz, prisniji i gotovo obiteljski odnos. Za razliku njih, između Polonije i Izabele veći je generacijski jaz, ali i pristup koji je mnogo nehumaniji od prethodnoga.

⁷⁶ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 149.

⁷⁷ Prema: Stojan, Slavica, *Vjerenice i nevjernice*, str. 121-126.

⁷⁸ Ibid.

Osim razlike između povlaštenih i podređenih, nesrazmjjer je vladao i među pučanima. O tomu svjedoči sljedeći citat:

GOJA: *Jeda ti 'e tko umr'?*

BOGDAN: *Je, did, još lani. Ži mi t', se ti već ne činiš ni vidit? Ču sam da si se obećala već onomu vlahu, da, dome duše, bi još moglo inako projt.*

GOJA: *Jeda to viruješ, ko ti je rekal? Pri bih za Turčina, nut da bi mi u modrini hodit i heveljicu nosit.*

BOGDAN: *Ja ne znam nišće, da ako se stanem s njim, vidit ćemo komu ćeš bit. Dubitan da će malo trave tlačit, termu basta još mi popričevat.⁷⁹ A evo je!⁸⁰*

Iz dijaloga Goje i Bogdana vidljiv je zazor od Radoja, seljaka s kopna. Iako su pripadali jednom mentalitetu, vladala je selekcija među pučanima. Takav pristup razvidan je i kod Radoja. On navodi kako na Hvaru vlada drugačiji svijet. Svijet u koji se on ne uspijeva uklopiti.

Odnos dvaju svjetova prisutan je i u samom govoru likova. Nikola i Mikleta, predstavnici vlastelina, govore otmjenim tonom svečanog prizvuka koji je prisutan sljedećim citatom:

NIKOLA: *Misser Kavalier, ja sam vaš, prostite mi, da vas Smo trudili. Hoću da znate s vrimenom komu ste učinili društvo. Priporučite me gospodinu i recite da ću ja s njihovom milošću govoriti da je stvar dobro pošla, i zapovijte mi.*

MIKLETA: *Signor Nicolo da činimo čin brijeme serva⁸¹ i dokle stvari nadalje ne otidu. Ako je drago što smo govorili, pođi ti do udovice i govori 'oj, kako ti se najbolje para i dasam ti priporučen. Eto mi život u tvojih rukah stoji! Recijoj partikular da će imati jednu venturu, da ju sama prosi, ne bi moglo bolje; giura veggia,⁸² ja ću karecat ljepše od svijeta.⁸³*

U navedenom citatu Mikleta i Nikola, uporabom latinskih i talijanskih izraza, odaju dojam uzvišenih, obrazovanih građana te se takvima žele prikazati. Nasuprot gospodarima, nalazi se posluha koja koristi proste, vulgarne izraze kako bi opisala ili dočarala neku situaciju. Te dvije oprečne strane predstavljaju zasebne svjetove, a njihov govor sadrži

⁷⁹ Kad se usuđuje da mi još smeta.

⁸⁰ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 181.

⁸¹ Što situacija zahtjeva da je na vrijeme.

⁸² Zakletva – eksklamacija, npr. kunem ti se.

⁸³ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 217.

pomalo komičan prizvuk te izaziva smijeh. Komično je u njima sadržano na relaciji uzvišenog (gospodari) i niskog (sluge) te služi kao popratni efekt, a postiže se nabranjem neprimjerenih, nespretnih, ali i banalnih situacija.⁸⁴ Uporabom vulgarnih, priprostih izraza u komičnu svrhu, izazivamo smijeh kod recipijenta koji se može iščitati narednim citatom⁸⁵:

GOJA: *Dobar dan, Bogde, po dušu moju, sam te svej slišala od ovde. Ča se čini? Kako ti se u novoga gospodara vikne?*

BOGDAN: *Aj, Goje, nima **kurbīn sin** boljega vrimenta od mene, da se ne bih denjal pomaknut s **guzicom** dvorniku od zastražišća. Samo mi jedna stvar manjka.*⁸⁶

Iz navedenoga, vidljiva je razlika na razini diskursa. Ona je uvjetovana društvenim položajem. Diskurs Miklete – pripadnika Dubrovačkoga kruga, razlikuje se od sluge Bogdana. Sluge koriste priproste izraze vulgarnog i zajedljivog tona.

Iz toga se očituju dvije oprečne strane, dva svijeta. S jedne strane to je urbani gradski svijet, a s druge malograđanski seoski. Veza između sela i grada te žudnja seljaka za građanskom sredinom rezultirale su sve češćim pojavljivanjem seljaka u gradskoj sredini u književnosti, a rezultat tomu je i sve češćim pojavljivanje sluga i sluškinja.⁸⁷ Očite razlike između gradske i seoske sredine razvidne su u tome što priprosti ljudi nisu marili za konvencije građana.⁸⁸

Odnos sluge i gospodara poprima tipičnu varijantu modela odnosa slugu popularnih u komedijama *dell'arte*, čija je osnovna shema: gospodareve će ljubavne težnje sluga nastojati drsko iskoristiti, osujetiti te izvući što veću korist za sebe.⁸⁹

⁸⁴ Prema: Divna Mrdeža, Antonina, *Ljubavno-kiomične poeme hrvatske barokne književnosti u Umjetnost riječi*.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 165.

⁸⁷ Prema: Novosel, Filip, *Seljaci i seljački svijet kasnoga srednjeg vijeka u književnim djelima hrvatskih pisaca 15. i 16. stoljeća* u *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Zagreb, 2012., str. 173-217.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Prema: Gospić Županović, Ana, *Koncepcija likova slugu u komediji "Hvarkinja" Martina Benetovića*, str. 135-162.

4.2. REPREZENTACIJA MUŠKE POSLUGE

Muškoj posluzi *Hvarkinje* pripadaju **Bogdan** i vlah **Radoj**. Oni su predstavnici dvaju, naizgled sličnih svjetova. Oboje pučani, različitih karaktera, ali jednog cilja – pridobiti pažnju sluškinje Goje. O podrijetlu Bogdana i Radoja saznajemo na samome početku radnje. Bogdan navodi kako je iz sela Gdinja u Plamama – istočnom dijelu otoka Hvara.⁹⁰

BOGDAN:(...) *Da kamo ću ja sad ovako nepratik; ja ovde nisam pri bil; otac je svej brata slal. Da, ži mi t', me već ne priša u nova na Plame*⁹¹ *kad je ovako ovde lipo stanje. Nuti lipih dvori! Lipo t' ih je ovdi živo držat. Ča ću ja već k ocu? Meni je bolje pojt ovde u najam; ki će vrag sve pasti i odrt hodit.*(...)⁹²

Dolazak seljana u grad i njihov susret s mondenim načinom života, omogućio je posluzi uvid u raskošan, ali i lagodan život gospodara.⁹³ Obilje, luksuz i čari gradskoga života, nagnali su Bogdana na ostanak u gradskoj sredini. Bogdan, uspoređujući seosku i gradsku sredinu, uviđa mnoge prednosti urbanog života, a što su gradovi bili veći, to se unutar njih slabije osjećao miris sela.⁹⁴ Razlika koja je prožimala ruralni svijet s gradskom sredinom očitovala se i u društvenom položaju.⁹⁵

Podrijetlo Bogdana i njegov seoski mentalitet očituju se i njegovim specifičnim diskursom koji je vidljiv u sljedećem citatu:

BOGDAN: *Hodi zbogom; vidit ćemo se. Donit ću čagodir i ja u gaćah da uzinamo. Potta de mio,*⁹⁶ *ča gdi ju veće gljedam, to mi se ljudskija čini!*⁹⁷

Specifičan diskurs, zastupljen kod posluge u opoziciji prema petrarkističkom diskursu elite. Iskazivanje ljubavnih osjećaja, situacija te uporaba specifičnih izraza, samo su neki od načina građenja komičnoga.⁹⁸ Bogdan, parodiranjem petrarkističkog te uporabom vulgarizama, stvara dodatan komičan efekt *Hvarkinje*.

Uporaba vulgarizama, uklapa se u značajke seljačke, rustikalne komedije ili farse (*commeedia rusticale*); a takvi se prizori, kako je navedeno u literaturi, mogu pronaći i u

⁹⁰ Ibid. str. 146-147.

⁹¹ Bogdan je iz sela Gdinja u Plamama, istočnom dijelu otoka Hvara.

⁹² Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 146-147.

⁹³ Prema: Stojan, Slavica, *Vjerenice i nevjernice*, str. 121-126.

⁹⁴ Prema: Sarti, Raffaella, *Živjeti u kući: Stanovanje, prehrana i odjevanje u ovovjekovnoj Europi (1500. – 1800.)*, str. 128.

⁹⁵ Ibid. str. 101.

⁹⁶ Skraćena vulgarna uzrečica (potta – ženski spolni organ).

⁹⁷ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 165.

⁹⁸ Prema: Divna Mrdeža, Antonina, *Ljubavno-komične poeme hrvatske barokne književnosti u Umjetnost riječi*.

djelima tzv. sienske i padovanske farsične dramaturgije.⁹⁹ Bogdan, odaje dojam tipičnog zaljubljenog petrarkista koji se usredotočuje na reprezentaciju ženskih atributa:¹⁰⁰

BOGDAN: *Aj, braće, do me vire, lipo čeljade, ter će u Krajinu. Polako, Rade, brž će na Plame. Do moje duše, ni čudo, da joj će ov vlašetina dobra: ljuska je; kako se je raščinila, jima cice kako trbuhe; jedna lipost!*¹⁰¹

Iz prethodnog citata, vidljivo je kako pretjeranom profanacijom¹⁰² ljubavnih emocija Bogdan postiže dojam komičnoga, ali i stvara antitetičnost koja je prisutna u poimanja ljubavi prema ženi.¹⁰³ Ljubav je poimana ambivalentno: doživljaj ljubavi kao velike vrijednosti, ali i vulgarizirano poimanje tjelesne ljubavi.¹⁰⁴

Osim ljubavnog konteksta, Bogdan progovara o svom dolasku na Hvar. Prikazuje se kao tipičan seljanin koji progovara o poštenju, a kasnije ističe svoje pučansko podrijetlo. Također, ističe svoju snalažljivost, zadovoljstvo i sreću boraveći u gradskoj sredini:

BOGDAN: *Ne govorah li ja, da ni boljega vremena neg u najmu. Na, na da t' mi se sad brine pri dne živo izagnat, svu noć ne spat u osiku radi lupeži, vazdan se po gori tuć litnjom vrućinom i zimnjom godinom i snizi; brašance u mihu i pivo i živo nosit, a sad ne zavidin dvorniku.*¹⁰⁵ *Ja ti, moj si dragoviću, spavam do visoka neba, ne spobudim se po svu noć, sit i pjan najlipje hrane; odiven kako sam hoću, da mi još mi ni nišće strogi, toliko da mi ne dohodi već Plame na pamet, a počel sam i vagižat.*¹⁰⁶

Preslikom gradskoga života te realističnim opisom svakodnevice, naglašava se mukotrpan i zahtjevan život posluge. Ključan trenutak koji mijenja dotadašnji život posluge stupanjem u službu jest susret s obiljem hrane i pića o čemu svjedoči i Bogdan.¹⁰⁷ Osim uobičajenih poslova koje je posluga obavljala, prema nekim obilježjima odjeće moglo se raspoznati koja je posluga služi u kojoj kući.¹⁰⁸

⁹⁹ Prema: Gospić Županović, Ana, *Koncepcija likova slugu u komediji "Hvarkinja" Martina Benetovića*, str. 135-162.

¹⁰⁰ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 165.

¹⁰¹ Ibid. str.149.

¹⁰² Izvrgavanje ruglu, sramoćenje

¹⁰³ Prema: Prema: Divna Mrdeža, Antonina, *Ljubavno-komične poeme hrvatske barokne književnosti u Umjetnost riječi*.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Dvornik je predstavnik gradske vlasti u Gdinju, Bogdanovu rodnu selu.

¹⁰⁶ Kuhala nam je na radu.

¹⁰⁷ Prema: Stojan, Slavica, *Vjerenice i nevjernice*, str. 96-97.

¹⁰⁸ Ibid, str.100

Posluga bi nerijetko radila za hranu i odjeću, a nekolicina bi za svoj rad bila nagrađivana novcima.¹⁰⁹ To je cijenio i Bogdan kojemu je materijalan dobitak od strane gospodara bio iznimno važan. U Bogdanovom ponašanju, očituje se pohlepa i žudnja za novcem kojeg besramno crpi od vlastita vladara:

BOGDAN: *Rec' malo, mi mislimo pojt od gospodari. Nosiš li ča? Je l' te namirili?*¹¹⁰

Pohlepa i žudnja za novcem vidljiva je i na samome kraju kada Goja odluči poći za Bogdana. Ipak, Bogdanova ciničnost ipak dodija te na površinu izlazi njegov pučki mentalitet. Bogdan se prikazuje kao pučanin kada govori o pravdi, a detaljima iz vlastita života ističe Plamnjangsko podrijetlo.¹¹¹ Kao najvažniji, ali i najdominantniji muški lik utjelovljenje je univerzalnog tipa seljaka.¹¹²

Uloga sluge Bogdana se iscrpljuje te njegovi doticaji s ostalim fabularnim tokovima izostaju, čime Bogdan poprima obilježja prosca sluškinje Goje, a potom i ženika.¹¹³ Opisom Bogdana te njegovim odnosa prema gospodaru, Martin Benetović ga je uspio sasvim odvojiti od tipičnog sluge¹¹⁴ karakterističnog za renesansnu učenu komediju.¹¹⁵

*

Za razliku od Bogdana, Radoja upoznajemo kao Vlaha specifična govora i razmišljanja. Njegova uloga je seknundarna, a pojava Radoja kao lika rijetka. Kao i Bogdan, Radoj također ističe svoje seosko podrijetlo te se aktivno uključuje u daljnji tijek radnje.¹¹⁶

RADOJ: *Radoj Blitvenović iz Tučepi.*¹¹⁷ *Da tvoje?*¹¹⁸

Seljak Martina Benetovića, i onaj s kopna, iz Krajine, a i s otoka Hvara, iz Plama ili Gdinja posebice teško živi.¹¹⁹ Želje i nastojanja seljaka vezana su uz bliskost gradu, ali i gospodinu, posjedniku imanja ili gradskom gosparu u nadi za pronalaskom boljeg komada

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 218.

¹¹¹ Prema: Franičević, Marin, *Pučka varijana Martina Benetovića*, str. 23-38.

¹¹² Prema: Gospić Županović, Ana, nav. djelo, str. 135-162.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ U simbiozi s Mikletom, Bogdan kreira niz komično-farsičnih scena kojima je svrha izrugivanje, varanje i potkradanje svoga ostarjela gospodara. Takvo ponašanje prema gospodaru, nikako nije konvencionalna odrednica tipičnog sluge, a kao motiv pojavljuje se češće u farsama.

¹¹⁵ Prema: Gospić Županović, Ana, nav. djelo, str. 135-162.

¹¹⁶ Prema: Bogišić, Rafo, *Pučki i društveni odnosi u „Hvarkinji” Martina Benetovića*, str. 103-115.

¹¹⁷ Radoje je iz Tučepa, sela u Krajini, tj. u Makarskom primorju.

¹¹⁸ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 147.

¹¹⁹ Prema: Prema: Bogišić, Rafo, *Pučki i društveni odnosi u „Hvarkinji” Martina Benetovića*, str. 103-115.

kruha te lakšoj egzistenciji.¹²⁰ Kako Ana Gospić Županović navodi, razlike među hvarskim seljacima te otočanima bile su prisutne i u odnosu življenja na otoku i gradu.¹²¹

Seoski mentalitet Radoja, sadržan je u njegovim riječima.¹²² Njegovo poimanje otoka Hvara razlikuje se od poimanja ostalih likova. Radoj *Latine* poima kao uzvišene i ugledne, stoga mu Gojino prisustvo dodatno imponira.¹²³ To se očituje sljedećim citatom:

BOGDAN:(...) *Idi od mene! Što mi ovo u srcu bije ter govori: Goja, Goja, da je moja! Uh, trudni Radoje; što bi mi zamirili od ovako lipe Latinke, rekai bih: gospodaruje od galije svoje.*¹²⁴ *Što li bi me štovali! Haj haj, haj, ala veće odlučih: il imati 'u il glavu ostaviti, da bih vidija u Senjane uskočiti!*¹²⁵ *A nut sriće, evo je bogme!*¹²⁶

Iz navedenog citata, vidljiv je antagonizam prisutan među otočkim i kopnenim seljacima, a sadržan je u Radojevom obraćanju ostalim sudionicima komedije.¹²⁷ Prilikom obraćanja, očituje se njegov seljački mentalitet, ali i priprostost. Razlike seoske i gradske sredine očituju se i u nepoštivanju gradskih konvencija od strane priprostih ljudi, što izazva građanski podsmijeh.¹²⁸

Uloga Radoja sadržana je u podcrtavanju ljubavnoga zapleta između slugu.¹²⁹ Prizori u kojima se Radoj pojavljuje, vezani su uz njegovo osobno predstavljanje te komični obračun sa sluškinjom Gojom, ali i rivalom Bogdanom.¹³⁰

RADOJ: *Što j' ovo, vele jadovan Radoje? Na što s' došao? Ko bi mogal znati koju bol iman u srcu? Jaoh, čini mi se da bih zubi gvozd grizao od nikoga čemera radu ive žalosne Goje. Ona m' oće, razumio sam, dobra onomu Bogdanu, planskom lupežu.*¹³¹

Radoje, koji se u *Hvarkinji* pojavljuje kao prosac sluškinje Goje, zbog konvencionalnog *happy end*a prihvaća ustupak u vidu Dobre.¹³² Do gradacije njegove komike

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Ibid.

¹²² Ibid.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Vlasnica je svog vlastitog broda.

¹²⁵ Spreman je na sve (i na ubojstvo), pa makar morao nakon toga k uskocima.

¹²⁶ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 163.

¹²⁷ Prema: Bogišić, Rafo, *Pučki i društveni odnosi u „Hvarkinji” Martina Benetovića*, str. 103-115.

¹²⁸ Prema: Novosel, Filip, *Seljaci i seljački svijet kasnoga srednjeg vijeka u književnim djelima hrvatskih pisaca 15. i 16. stoljeća u Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, str. 173-217.

¹²⁹ Prema: Gospić Županović, Ana, nav. djelo, str. 135-162.

¹³⁰ Ibid

¹³¹ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 181.

dolazi prilikom ustrajnog udvaranja sluškinji Goji i naivnog neodustajanja od svoga prvobitnog cilja.¹³³

Radoj je reprezentiran kao naivan, ali i ustrajan lik kojega koriste ostali, dominantniji likovi poput Goje i Bogdana. U svojim nastojanjima da osvoji Goju, Radoje se koleba te psihički posrće.

Martin Benetović, opisujući likove slugu/seljaka, proširuje ustaljene konvencije detaljima ne bi li pritom razradio društveno-povijesne konotacije ili refleksije sociopovijesne stvarnosti.¹³⁴ To se očituje isticanjem podrijetla likova Bogdana i Radoja, ali i opisom njihovog služenja gospodarima.

Reprezentacijom Bogdana i ljubavnog protivnika Radoja, razvidno je kako je već prilikom imenovanja muških slugu prisutan odmak od uobičajenih renesansnih konvencija likova slugu, koji ne nose tipična imena, već im Martin Benetović dodjeljuje vlastita imena te ih na taj način uključuje u lokalni ambijent odnosno hvarsku svakodnevicu.¹³⁵

*

Osim u *Hvarkinji*, muška posluga prisutna je i u ***Robinji Hanibala Lucića***. Međusobni nesrazmjer te netrpeljivost izostaje, a uvažavanje te poštivanje razvidno je na obje relacije. Slugu Matijaša upoznajemo u prvom činu, prilikom interakcije s mladim gospodarom Derenčinom.

SLUGA

Ava, naš čestiti mili gospodine,

U tom te služiti ja hoću, brez hine.

Ako l' je kâ druga stvar, makar da glava

Pojde koju sluga od tebe poznavava,

Kî, neka znaš, voli veće ne živiti,

Tvojojzi negoli milosti skriviti.

Budi al ne budi nam plaća ku veliš,

Tebi se li zbudi sve ono što želiš.

Kad ono što si rad bude ti izaći,

¹³² Ibid

¹³³ Ibid

¹³⁴ Prema: Gospić Županović, Ana, nav. djelo, str. 135-162.

¹³⁵ Ibid

Korist i blago tad nam će se obnaći.¹³⁶

Za razliku od prethodno reprezentiranih slugu Martina Benetovića, o Matijašu saznajemo vrlo malo. Već na samome početku izdvojenog citata Matijaš slavi vladara, iskazujući poštovanje i poniznost pred podređenim, a potom izlazi na vidjelo njegov materijalizam i pohlepa za novcem koja se očituje na samome kraju.

Zahvalnost, međusobno poštivanje te uvažavanje gospodara od strane podređenoga, razvidna u slučaju muškoga sluga Matijaša. On u navedenom citatu veliča i slavi svojega gospodara, navodeći pritom obećani materijalni dobitak. Iako izostaje detaljniji prikaz sluga, on je reprezentiran kao materijalist koji cijeni i poštuje vlastita vladara čineći sve ne bi li mu udovoljio.

Ana Gospić Županović navodi kako je iz analize muških likova razvidno kako su oblikovani pod utjecajem različitih izvedbenih tradicija, pa od tuda svojevrsna mješavina njihovih obilježja.¹³⁷

¹³⁶ Iz: Hanibal Lucić, *Robinja*, Sysprint, Zagreb, 1996.

¹³⁷ Prema: Gospić Županović, Ana, nav. djelo, str. 135-162.

4.3. REPREZENTACIJA ŽENSKE POSLUGE

Osim muške posluge, važnu ulogu u *Hvarkinji* činila je ženska posluga, točnije *godišnice*. One su dolazile sa sela u grad, ne bi li služile u kućama imućnih gospodara, nadajući se udaji kroz godinu dana provedenih u službi.¹³⁸ Snalažljivost, želja i volja za radom uvelike je utjecala na kvalitetu njihovih života, a *Hvarkinja* je vrsan primjer međusobnog slaganja i uvažavanja između posluge i gospodarica.¹³⁹ O međusobnom uvažavanju, svjedoči podatak kako su gospodarice, pouzdajući se u odanost svojih sluškinja, slale poruke svojim odabranicima ili ljubavnicima.¹⁴⁰

Takvoj su se praksi podvrgle gospodarice Perina i Izabela čije su sluškinje Goja i Dobra činile sve ne bi li udovoljile njihovim željama. Goja i Dobra, naviknute na gradski život, naučile su i uvažile mudrost i filozofiju služinskog načina života, pri čemu su nastojale izvući vlastitu korist od svojih gospodarica.¹⁴¹

Sluškinja Goja reprezentirana je kao staložen, mudar, ali i aktivan lik. U intelektualnom smislu ne zaostaje za svojom gospodaricom.¹⁴² Goja, tijekom čitave komedije ne posrće pred preprekama, već kao snažna Plamkinja, Gdinjka iskazuje dominantnost i snalažljivost u novonastalim situacijama. To je vidljivo i sljedećim citatom kojim se Goja obraća Radoju:

GOJA: *Umirit? Ne po jistinu svetu! Bih se pri išla utopit, vražji trišćenjače! Platit ćeš, ne boj se. Ča t' se mnji, u dobređivojke ovako na općenom putu tikat!*¹⁴³

Izuzev kućanskih poslova, žene su u obitelji nalazile prostor za aktivnosti i smisao života, pa je njihov svijet bio isprepleten intimom i ženskim ulogama koje su primale i pritom razvijale vlastiti identitet.¹⁴⁴ Tu činjenicu koristi sluškinja Goja koja je prikazana kao praznovjerna kad u monologu *četvrtog ata* progovara o vračaranju kojem ju je podučila Barbara.¹⁴⁵

¹³⁸ Prema: Novosel, Filip, *Seljaci i seljački svijet kasnoga srednjeg vijeka u književnim djelima hrvatskih pisaca 15. i 16. stoljeća* u *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, str. 173-217.

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Prema: Stojan, Slavica, *Vjerenice i nevjernice*, str. 106.

¹⁴¹ Prema: Bogišić, Rafo, *Pučki i društveni odnosi u „Hvarkinji” Martina Benetovića*, str. 103-115.

¹⁴² Prema: Franičević, Marin, *Pučka varijana Martina Benetovića*, str. 23-38.

¹⁴³ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 164.

¹⁴⁴ Prema: Divna Mrdeža, Antonina, *Ljubavno-kiomične poeme hrvatske barokne književnosti u Umjetnost riječi*.

¹⁴⁵ Prema: Franičević, Marin, *Pučka varijana Martina Benetovića*, str. 23-38.

GOJA: (...) Naučila me je tisuća stvari ča nisam znala, i drago mi jih je znati ne samo za onu pokarvazu ku joj sam od mene dala, da za najliplju suknu. Rekla joj sam da se mami za mnom, **da vazmu ognja u jednu pinjatuka ni kuhala, i da vazmu livom rukom iz priko sebesedam zrn boba, da zgrizu i stavim u tu pinjatu na on oganj, pak da ju sedamkrat kroz noge pronesu, a osmon popišami da to stavim kad priko praga projde, da neće moći hipaprez mene biti.** Naučila me je još čin te kose naresti i dlaka past s čela, da već ne narestu, zač sam vidila gdi si mojasopodarica guli obrve i čelo, da joj se suze miču, a pak jojdo malo dan šćetine porestu kako prascu; to t' joj sve zaludu! (...) ¹⁴⁶

Za vješticharenje, vladalo je opće mišljenje da su žene naklonjenije svom krhkom i nestabilnom temperamentu koji ih navodi na zlodjela kao što su vješticharenje. ¹⁴⁷ Vješticharstvo kao pojava na poseban način prikazuje ljudsku misao, način ponašanja, ali i suživota ljudi. ¹⁴⁸

Praksa čaranja riječima prisutna je kod Goje kojoj gospodarica udjeljuje savjete o tome kako pridobiti nečiju ljubav pomoću zrna boba, što ona koristi i prisvaja. Ona je okidač novonastalih ljubavnih intriga i zapleta između Bogdana i Radoja. Prema njima se isprva odnosi odrješito sve dok ne pridobije njihovu pažnju. Time postaje okidačem novonastalog ljubavnog trokuta.

*

Osim sluškinje Goje takva praksa prisutna je i u *Robinji* Hanibala Lucića. Sluškinja Pera svojim iskazom odaje kako je Robinja u odnos s Derenčinom ušla neokaljane čednosti, a iz Marinog komentara zaključuje se kako je Robinja uspjela očuvati nevinost nesposobnošću Turaka. ¹⁴⁹

Mara: Bar že bo Turci ti brez zubi svi bihu ¹⁵⁰, cić toga taržiti sitan kruh ne htihu. ¹⁵¹

¹⁴⁶ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 179-180.

¹⁴⁷ Prema: Divna Mrdeža, Antonina, Ljubavno-kiomične poeme hrvatske barokne književnosti u Umjetnost riječi. str.198.

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Prema: Goran, Pavlič, *O Robinjinom robovanju*, Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, br. 1, Split, 2012., 99-114.

¹⁵⁰ Barže bo Turci ti brez zubi svi bihu, / Cić toga taržiti sitan kruh ne htihu - ARj (XV, 78, pod sitan) tumači: ironično i u prenesenom smislu: ne htjedoše silovati robinju. No, ovdje je neobičan glagol taržiti. U ARj (XVIII, 838) navodi se samo u značenju 'trgovati, kupovati i prodavati'. Iz konteksta se pak razabire da taržiti znači trgati. Smisao bi, dakle, bio: Jer, očito, svi ti Turci bijahu bez zubi, / Zbog toga ne htjedoše trgati bijeloga kruha (M. Grčić)

¹⁵¹ Iz: Lucić, Hanibal, *Robinja*, Sysprint, Zagreb, 1996.

*

Osim ropskog načina života, ženska je posluga nerijetko poimana kao dio obitelji, ali i osoba od povjerenja.¹⁵² Osim što je uživala status miljenice od strane muške posluge, Goja Martina Benetovića favorizirana i od strane svoje mlade gospodarice Izabele. To se očituje sljedećim citatom:

IZABELA: *Draga Goje, ja ne mogu bolje prigode jimati neg sada opraviti moje dilo. Znam da mi ćeš verna biti i da me nećeš izdati, a vira ti moja, najliplju suknu od mekoga sukna, ku jiman, na tvoju zapovid, osim ča ti mislimškrinju napunit, akobogda, kad te odamo.*¹⁵³

Gospodarice, zadovoljne služenjem, vjernošću i odanošću posluge, pripremile bi tzv. spravu, neku vrstu opreme s kojom se djevojka mogla udati, ali i ostati u kući svojih gospodara, ako joj je to bila želja.¹⁵⁴ Nakon toga, djevojka je bila slobodna raspolagati svojom imovinom, ali i sudbinom.¹⁵⁵ U takvoj situaciji našla se i Goja kojoj je gospodarica Izabela iskazala zahvalnost za obavljen rad i trud u službi.

Godinama radeći u službi, Goja je prisvojila status miljenice, stoga je reprezentirana kao ponizna, poslušna i vrijedna sluškinja koja na pošten i odgovoran način ispunjava želje i zahtjeve svoje gospodarice.

GOJA: *Draga gospe, ja ću sve učiniti ča mi zapovite. Za vašu ljubav bih izgorila, i to će biti po meni, koliko da bistekamiku živomu rekli; da mi se prija nazad izvuče*¹⁵⁶ *negota stvar po meni se izazna.*¹⁵⁷

*

Osim Goje, sluškinja koja se javlja u *Hvarkinji* Martina Benetovića jest Dobra. Imena sluškinja, odnosno nadimci koje nose u komedijama, zrcalile su njihovu poziciju na društvenopovijesnome klatnu, ali i njihovu ulogu u gospodarovoj kući.¹⁵⁸ Sluškinja Dobra, zasigurno je reprezentacija dobrote i kreposti. Nju u radnju uvodi gospodarica Perina.

¹⁵² Prema: Stojan, Slavica, *Vjerenice i nevjernice*, str. 106.

¹⁵³ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 178.

¹⁵⁴ Ibid., str.105.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Da me se prije natraške izvuče iz kuće, tj. da prije umrem

¹⁵⁷ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 178.

¹⁵⁸ Prema: Stojan, Slavica, *Vjerenice i nevjernice*, str. 96.

Dobra, osim što je obavljala posao službenice, već spomenuta praksa slanja ljubavnih pisama od strane gospodarica po sluškinjama, prisutna je i njezinom slučaju. Sudjelovanje Dobre u ljubavnim intrigama svoje mlade gospodarice, očituje se narednim citatom:

PERINA: *Na, Dobre moja, ponesi to momu Karlu i pozdraviga i reci od moje strane da mi prosti, da je ovo darpriprosti, samo da zna da nisam neharna, ča su oni meni poslali i moli jih da jim je moja čast priporučena, da se tone bi izaznalo, da se ne pogubimo. A ti Dobre moja, bud mivirna i skrovita. Evo ti vira moja da te nigdar ne ostavih, jeda i s tobom bog providi jednoć.*¹⁵⁹

Pouzdaajući se u u vjernost sluškinje, Perina je po Dobri slala ljubavna pisma svome odabraniku te primala odgovore. Osim navedenoga, praksa služinčadi bila je i organiziracija zabranjenih ljubavnih susreta gospodarica i gospodara.¹⁶⁰ Taj posao obavljala je i Dobra. Ona je reprezentirana kao vjerna i poslušna sluškinja koja revno obavlja svoju službeničku dužnost.

Iako je Dobra bila vjerna svojoj gospodarici, svakodnevna praksa sastančenja s ostalim sluškinjama na obližnjim gradskim fontanama, u mesnici ili na ribarnici, nalagala ju je da Perininu tajnu podijeli s Gojom:

DOBRA: *Nuko, ča smo govorili, da meu nami bude. Zbogom!*

GOJA: *S dobrom srićom, ne brini se. Bidna se ja ovdinazijala, a evo, ži mi duša, on vlašetina ki me pita. Grem ga pogljedat pri neg me vidi. Hi, na moju veru, je grub, neg ča lipa pleća jima! Mrske ti mi su ove obliguzice.*¹⁶¹

Posao sluškinja izvan prostora kuće podrazumijevao je pranje robe na nekoj od gradskih fontani ili odlazak u kupnju.¹⁶² Obavljajući posao koji im je gospoda naložila, sluškinje su se međusobno susretale i razmjenjivale informacije koje su dolazile iz kuća njihovih gospodara, što je vidljivo i u slučaju Dobre i Goje.¹⁶³ Unatoč sumornim prilikama u kojima su živjele, nalazile bi utjehu i razumijevanje u onih koje su dijelile istu sudbinu, a međusobno su se nazivale i druževnicama.¹⁶⁴

*

¹⁵⁹ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 152.

¹⁶⁰ Prema: Stojan, Slavica, *Vjerenice i nevjernice*, str. 106.

¹⁶¹ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 160.

¹⁶² Ibid., str.121.

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Ibid.

U *Robinji* Hanibala Lucića, ženska se possluga pojavljuje u trećem činu. Nju čine: Mara, Pera i Anica. Pera, kao najaktivnija sluškinja pripovijeda ostalim sluškinjama o svadbi te o daljnjem tijeku događaja, dok ostale pasivno prate zbivanja. Perin iskaz odgovara galantnosti renesansnog izraza, stilizacijski ne odudarajući od ostatka drame.¹⁶⁵ To je vidljivo navedenim citatom u kojem Pera poprima obilježja pučanke:

ANICA

Pera, da ližije imaš li tuj dosta

Kâ bilig odmije na odru kî osta?

PERA

Rugaš se? Do volje; po Boga, smim reći:

Da brâva zakolje, ne bi ostal veći.

MARA

Bar že bo Turci ti brez zubi svi bihu,

Cić toga taržiti sitan kruh ne htihu.

PERA

A Mara zloćuda i ti ćeš rit tvoju?

Da ja sam priluda, na viru na moju,

Kâ s vami ovdike više stah večati,

Brižna, a vladike kada ću sazvati?

Vidite li kô se kupe k nam gospoda

I dare jur nose općina ke poda.¹⁶⁶

U Perinom iskazu, dolazi do provale pučkoga registra, koristeći se lascivnim poredbama upućenim ostalim sluškinjama, točnije Anici i Mari.¹⁶⁷ Komentirajući Robinju, sluškinje indirektno apliciraju na njezino djevičanstvo, točnije čednost. Ne bi li što vjernije dočarale zbivanja, sluškinje se u svojim izlaganjima koriste naturalističkim opisima.¹⁶⁸

U *Hvarkinji* i *Robinji* prilikom reprezentacije likova slugu/seljaka, naglasak je na formalnom aspektu strukturiranja dramskog teksta, a to se očituje u slučaju muške, ali i ženske posluge prilikom podužih monoloških iskaza upućenih publici.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Prema: Goran, Pavlič, *O Robinjinom robovanju*, str. 99-114.

¹⁶⁶ Iz: Hanibal Lucić, *Robinja*, Sysprint, Zagreb, 1996.

¹⁶⁷ Prema: Goran, Pavlič, nav. djelo, str. 99-114.

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Prema: Gospić Županović, Ana, *Koncepcija likova slugu u komediji "Hvarkinja" Martina Benetovića*, str. 135-162.

4.4. KNJIŽEVNA REPREZENTACIJA SVAKODNEVNIH DRUŠTVENIH PRAKSI SLUŽINČADI

Što se svakodnevica tiče, posluga u *Hvarkinji* Martina Benetovića naviknuta je na gradski život te je dobro upoznata s gradskim mentalitetom. Služeći gospodarima, posluga je naučena disciplini, poslušnosti te odanosti. Njihov posao izvan prostora kuće podrazumijevao je pranje robe na nekoj od gradskih fontani ili odlazak u kupnju, najčešće mesa, ribe, ali i drugih namirnica za obitelj.¹⁷⁰

Kroz čitavu komediju, pratimo opise svakodnevnih situacija s kojima se služinčad susreće. Uz svakodnevicu muške populacije, posebice Bogdanove vezujemo pijančevanje. Sukladno tome, Bogdan voli popiti do te mjere da može jedva govoriti, pa mu riječi *bježe*¹⁷¹:

GOJA: *Ah, ih, ih, bidan ga popil.*

BOGDAN: *Draga Goje, hra, hra, hra, onu za žrvna pod pinjatom.*¹⁷²

Kako Bogdanu to nije jedini ispad, on je reprezentiran kao alkoholičar.¹⁷³ Osim opisa pijančevanja uz svakodnevicu muške posluge, vezujemo spletku, svađe, intrige, ali i međusobna izrugivanja, ne bi li skratili svoje dane u službi. To je vidljivo kod Bogdana kojemu drugi seljak Radoj smrdi na vlaško jelo:

BOGDAN: *Poj vadi želadiju od jutropašca,¹⁷⁴ ča je tvoja meštija. Ovo sam, vlašćina smrdeći, ča ć' od mene?*¹⁷⁵

Muška je svakodnevica reprezentirana kao intrigantna, zanimljiva, prepuna svađi, ljubavnih zapleta, ali i opijanja.

Za razliku od muške svakodnevica, uz žensku vezujemo prethodno spomenuta druženja. Ženska bi posluga međusobno razmjenjivala te otkrivala tajne svojih gospodarica, a time su se vodile sluškinje Goja i Dobra.¹⁷⁶ Bijeg od ustaljene svakodnevica, kratile bi uvažavanjima, lijepom riječi, a nerijetko i ogovaranjem:

¹⁷⁰ Prema: Stojan, Slavica, *Vjerenice i nevjernice*, str. 121.

¹⁷¹ Prema: Novosel, Filip, *Seljaci i seljački svijet kasnoga srednjeg vijeka u književnim djelima hrvatskih pisaca 15. i 16. stoljeća* u *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, str. 173-217.

¹⁷² Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 150.

¹⁷³ Prema: Novosel, Filip, *Seljaci i seljački svijet kasnoga srednjeg vijeka u književnim djelima hrvatskih pisaca 15. i 16. stoljeća* u *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, str. 173-217.

¹⁷⁴ Ponutrica od blaga (stoke)

¹⁷⁵ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 182.

¹⁷⁶ Prema: Stojan, Slavica, *Vjerenice i nevjernice*, str. 121.

DOBRA: *Sestrice, dogodila se je jedna stvar od ke ćeš se čuditi. Tvoj gospodar Karlo gljeda našu Perinu odavna.*

GOJA: *Eto mniš da nisam znala. Koliko je jur da znam. Je l' njoj drago?*¹⁷⁷

*

Osim *Hvarkinje*, svakodnevica ženske posluge očituje se i u *Robinji* Hanibala Lucića. Pera, reprezentirana kao najaktivnija i najdominantnija sluškinja progovara o svakodnevnoj praksi koju je obavljala kao službenica.

PERA:

(...) To peruć, to mijuć, to pletuć, to zatim

*Ruhom ju odijuć čistim ter bogatim.*¹⁷⁸

Govoreći o svojoj gospodarici, Pera progovara o svakodnevnoj ženskoj praksi prilikom služenja u kući gospodara za koju je karakteristična organizacija života u kući, ali i kućanskih poslova.

Kroz svakodnevicu posluge saznajemo djelatnosti kojima su se bavili, ali i međusobne odnose. Podrobniji opisi fizičkog izgleda, higijene i hrane izostaju. Posluga je svoje slobodno vrijeme provodila opijajući se, ali i međusobno ogovarajući vlastite gospodare. Njihova svakodnevica odnosila se na opijanja, izrugivanja, ogovaranja, ali i uvažavanja, a neukost posluge te seoski mentalitet, pripomogao je u stvaranju komičnih situacija.

¹⁷⁷ Iz: Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, str. 158.

¹⁷⁸ Iz: Hanibal Lucić, *Robinja*, Sysprint, Zagreb, 1996.

5. ZAKLJUČAK

Brojnih istraživači koji su dali doprinos tematici vezanoj uz reprezentaciju služinčadi. Oni ističu *Hvarkinju* kao komediju, a što se žanrovskog određenja tiče, ono se razlikuje. Podrobniji i drugačiji pristup, ponudio je Ljubomir Maštrović. On je *Hvarkinju* ocijenio kao pozitivnu, a ključnu ulogu dodijelio je slugama i služavkama. Njih je usporedio s plautovskotalijanskom komedijom XVI. stoljeća, čime je njihovo vladanje i govor izdvojio kao decentniji i izraženiji.

U oba djela pratimo odnos gospodara i posluge koji je neizostavan za detaljniji prikaz života služinčadi. Razlike posluge i gospodara, uvjetovane su prije svega društvenim položajem, a njihovim se odnosom dodatno potenciraju dvije oprečne strane, točnije dva svijeta. Muška posluga u *Hvarkinji*, reprezentirana je kao naivna i pohlepna, a prilikom međusobne interakcije, dodatno se naglašava njihova netrpeljivost. Za razliku od *Hvarkinje* u *Robinji* takav pristup izostaje, a naglasak je stavljen na međusobnom poštivanju. Poveznica muške posluge i navedenih djela, vezana je uz materijalni dobitak od strane gospodara te žudnja za istim.

Što se ženskog dijela tiče, u oba djela prisutna je dominantna, aktivna i mudra posluga. U *Hvarkinji* je tu ulogu zauzela Goja, a u *Robinji* Pera. Prilikom analize muške i ženske posluge, razrađene su društveno-povijesne konotacije, a njihova zastupljenost i dominacija značajnija je u *Hvarkinji* Martina Benetovića. U *Hvarkinji* i *Robinji* prilikom reprezentacije slugu/seljaka, naglasak je na formalnom aspektu strukturiranja dramskog teksta, a to se očituje u slučaju muške, ali i ženske posluge u monološkim iskaza upućenim publici.¹⁷⁹ Osim navedenoga, u oba djela razvidna je svakodnevica posluge kroz koju saznajemo njihove djelatnosti. Na primjeru *Hvarkinje* Martina Benetovića te *Robinje* Hanibala Lucića vidljivo je kako je posluga svoje slobodno vrijeme provodila opijajući se, ali i ogovarajući vlastite vladare, a njihova neukost pripomogla je u stvaranju komičnih situacija.

Osebujan i intrigantan život posluge, poslužio je kao temelj ovoj književnoantropološkoj analizi te kao poticaj za novo, detaljnije istraživanje ove tematike.

¹⁷⁹ Prema: Gospić Županović, Ana, nav. djelo, str. 135-162.

6. SAŽETAK

Diplomski rad sadrži reprezentacije muške i ženske posluge zastupljene u *Hvarkinji* Martina Benetovića te *Robinji* Hanibala Lucića. U oba djela prisutne su razlike posluge i gospodara, a njihovim se odnosom dodatno potenciraju dvije oprečne strane. Prilikom analize, vidljive su mnoge sličnosti, ali i različitosti navedenih djela. U radu je analizirana i reprezentirana muška i ženska posluga. Intrige, spletke, odnos s gospodarima te svakodnevna društvena praksa, poslužila je kao temelj ovoj književnoantropološkoj analizi.

7. KLJUČNE RIJEČI

Književna antropologija, reprezentacije, služinčad, svakodnevne društvene prakse

8. POPIS LITERATURE

IZVORI:

1. Hanibal Lucić, *Robinja*, Sysprint, Zagreb, 1996.
2. Karlić, Petar, *Martin Benetović: Hvarkinja*, Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. 8., Zagreb, 1915.
3. Nalješković, Nikola, Benetović, Martin i Palmotić, Junije, *Djela*, PSHK, 9, Matica Hrvatska, Zora, Zagreb, 1965.

LITERATURA:

1. Batušić, Nikola, *Kazalište Martina Benetovića na Hvaru u Povijest Hrvatskoga kazališta*, Školska knjiga, Zagreb, 1978.
2. Bogišić, Rafo, *Pučki i društveni odnosi u „Hvarkinji” Martina Benetovića*, Čakavski sabor, Split, 1979.
3. Čavić, Aldo, *Predodžba identiteta hvarske komune u književnosti XVI. stoljeća*, Doktorski rad: Posljediplomski sveučilišni studij Humanističkih zanosti, Zadar, 2018.
4. Francev, Franjo, *Komedija od Raskota: jelšanska komedija iz kraja 16. stoljeća*, Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. 11., Zagreb, 1932.
5. Franičević, Marin, *Na prijelazu u XVII. stoljeće (razdoblje manirizma)*, Školska knjiga, Zagreb, 1983., str. 622-633.
6. Franičević, Marin, *Pučka varijana Martina Benetovića*, Dani Hvarskoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, br. 1, Split, 1976.
7. Gospić Županović, Ana, *Koncepcija likova slugu u komediji "Hvarkinja" Martina Benetovića*, znanstveni članak, Ricerche slavistiche, 14(60), 1, 2016.
8. Kolumbić Šćepanović, Mirjana, *Hvar i njegovo kazalište 1612.-2012.*, Muzej hvarske baštine, Hvar, 2012.
9. Kolumbić, Nikica, *Hvarska renesansna drama u Hvarsko kazalište*, Matica hrvatska, Split, 2005.
10. Kovačić, Joško, *Prilozi za Martina Benetovića - Benkovića*, Čakavska rič XXXVI, br. 1-2, Split, 2008.
11. Maroević, Tonko, *Dvije izvedbe Benetovićeve Hvarkinje (Juvančićeva i Carićeva)*, Dani Hvarskoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, br. 1, Split, 2012., str. 453- 461.

12. Maštrović, Ljubomir, *Neka opažanja u „Hvarkinji” i njezinu piscu*, Zadarska revija, br. 9, Zadar, 1960.
13. Medini, Milorad, *Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Matica hrvatska, Zagreb, 1902.
14. Mira Muhoberac, Hvarkinja u *Leksikon Hrvatske književnosti – Djela*, ur. Detoni Dujmić, Dunja, Školska knjiga, Zagreb, 2008., str. 248.
15. Morović, Hrvoje, *Prinos k tekstu Benetevićeve Hvarkinje*, Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. 28., Zagreb, 1962., str. 213- 227.
16. Mrdeža Antonina, Divna, *Martin Benetović i problem autorstva hvarskih komičkih tekstova*, Glasje: časopis za književnost i umjetnost , br. 5, Zadar, 1996., str. 94-108.
17. Mrdeža Antonina, Divna, *Ljubavno-kiomične poeme hrvatske barokne književnosti u Umjetnost riječi*, br.1., Hrvatsko filološko društvo – Zagreb, Zagreb, 1994.
18. Petrić, Nikša, *Hvarsko kazalište*, Matica hrvatska, Hvar, 2005.
19. Prosperov Novak, Slobodan, Benetović, Martin (Benetević) u *Hrvatska književna enciklopedija. 1. izdanje*, gl. ur. Visković, Velimir, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2011., str. 144.
20. Prosperov Novak, Slobodan, *Martin Benetović: Hvarkinja u Hrvatska drama do narodnog preporoda I. dio*, Logos, Split, 1984., str. 331-339.
21. Sarti, Raffaella, *Živjeti u kući: Stanovanje, prehrana i odjevanje u ovovjekovnoj Europi (1500. – 1800.)*, Ibis grafika, Zagreb, 2006.
22. Rafo, Bogišić, *Pučki i društveni odnosi u „Hvarkinji” Martina Benetovića u Književne rasprave i eseji*, Čakavski sabor, Split, 1979.
23. Stojan, Slavica, *Vjerenice i nevjernice*, HAZU Zavod za povijesne znanosti, Dubrovnik, , Prometej, Zagreb, 2003.
24. Vučković, Josip, *O slijedu nastanka triju hvarskih komičkih tekstova: Hvarkinje, Komedije od Raskota i Prigovaranja pod Krišišćen*, Mogućnosti. br. 7/9, Split, 2007.

INTERNETSKI IZVORI

1. <https://hrcak.srce.hr/>
2. <https://leksikon.muzej-marindrzcic.eu/>